Vabariigi Valitsuse korralduse
„Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustuslepingu eelnõu heakskiitmine“ eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

Korralduse eesmärk on kiita heaks Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustuslepingu eelnõu.

1.1. Lepingu sisukokkuvõte

Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustusleping (edaspidi *leping*) asendab 5. oktoobril 2010 alla kirjutatud ja 1. veebruaril 2012 jõustunud lepingu. Uue lepinguga ajakohastatakse senise lepingu sätteid, säilitades selle põhieesmärgid ja sotsiaalkindlustuse koordineerimise aluspõhimõtted. Eelkõige viiakse lepingu kohaldamisala kooskõlla Eesti ja Ukraina sotsiaalkindlustussüsteemide muudatustega. Lisaks täpsustatakse töötajate piiriülese töötamise korral sotsiaalkindlustusmakseid tasuva riigi kindlaksmääramise tingimusi. Samuti täiendatakse isikuandmete kaitset puudutavaid sätteid. Varasema lepingu alusel omandatud õigused säilivad. Uue tervikteksti koostamise tingisid muudatuste suur hulk ning ingliskeelse versiooni lisamine eesti- ja ukrainakeelse versiooni kõrvale.

Leping hõlmab lisaks pensionidele jätkuvalt töötuskindlustushüvitisi, tööõnnetusest ja kutsehaigusest põhjustatud kahju hüvitamist ning perehüvitisi, Ukraina puhul ka matusetoetust. Samuti määrab leping kindlaks selle, kumma riigi õigusaktide alusel tasutakse piiriülese töötamise korral sotsiaalkindlustusmakseid. Lepingu eesmärk on koordineerida inimeste sotsiaalkindlustusõigusi kahe riigi vahel liikumisel, ühtlustamata hüvitiste liike, suurusi ega saamise tingimusi. Seega on selle kohaldamisala laiem kui Eesti poolt sõlmitud teistel kahepoolsetel sotsiaalkindlustuslepingutel Austraalia, Kanada, Moldova, Valgevene ja Venemaa Föderatsiooniga, mis hõlmavad ainult pensionikindlustust ning osa neist kohaldatava õiguse kindlaksmääramist piiriüleselt liikunud töötajate sotsiaalkindlustusmakse tasumisel.

Pensionide puhul säilivad kindlustusperioodide liitmise ja pensioni proportsionaalse arvutamise põhimõtted ning pensionide maksmine teises lepinguriigis elavatele inimestele, arvestades lepingus Eesti rahvapensionile tehtud erisust. Pensioniõiguse tekkimiseks liidetakse vajaduse korral mõlemas riigis täitunud ajaliselt mittekattuvad kindlustusperioodid. Kumbki riik maksab pensioni oma kindlustusperioodide eest ning perioodide liitmisel põhinev pension arvutatakse proportsionaalselt vastava riigi perioodiga. Pensioniea ja muud pensioni saamise tingimused määrab kumbki riik oma õigusaktidega. Eesti poolelt hõlmab leping riiklikku pensionikindlustust nii kehtivas kui ka uues lepingus. Kehtiva lepingu sõlmimise ajal kuulusid selle alla ka töövõimetuspension ja toitjakaotuspension, mille määramine on Eestis toimunud reformidega lõpetatud. Erandina on Ukrainas elavatele inimestele jätkatud töövõimetuspensionide määramist riikliku pensionikindlustuse seaduse üleminekusätte alusel. Uue lepingu jõustumisel lõpeb ka neile uute töövõimetuspensionide määramine. Varasema lepingu alusel omandatud õigused säilivad.

Töötuskindlustuses võimaldab leping hüvitise saamise õiguse kindlakstegemiseks liita mõlemas riigis täitunud kindlustusperioode, kuid hüvitisi teise riigi territooriumil elavale inimesele ei maksta. Eesti poolelt on lepingu kohaldamisalast välja jäetud töötutoetus, sest töötuskindlustuse reformiga lõpetati selle määramine alates 1. jaanuarist 2026. Uue lepinguga muudetakse ja täpsustatakse perioodide liitmise reegleid: viimane kindlustusperiood peab olema täitunud

hüvitist määrava riigi õigusaktide alusel. Seega ei saa Eestis edaspidi hüvitist üksnes Ukrainas töötamise ja sealsete kindlustusperioodide alusel.

Sotsiaalkindlustusmakseid tasutakse jätkuvalt üldjuhul töötamise riiki ja korraga ainult ühte riiki. Eesti puhul hõlmab see sotsiaalmaksu, töötuskindlustusmakset ja kohustusliku kogumispensioni makset. Kuni 24-kuulise lähetuse korral võib maksete tasumine jätkuda lähetavas riigis. Täpsustatakse selle tingimusi: lähetatud töötaja peab vahetult enne lähetust olema seotud lähetava riigiga, tööandja peab seal tegelikult olulisel määral tegutsema, otsene töösuhe peab säilima ning töötajat ei tohi lähetada teise lähetatu asendamiseks.

Tööõnnetusest või kutsehaigusest põhjustatud kahju hüvitamisel säilivad senised põhimõtted, sealhulgas hüvitise maksmine teises lepinguriigis elavale inimesele. Kahju hüvitatakse selle riigi õiguse alusel, mida inimesele kohaldati õnnetuse või haiguse põhjustanud töö ajal. Eesti puhul hõlmab leping üksnes riiklikku kahjuhüvitist, mida makstakse õigusjärglaseta likvideeritud tööandja eest. Leping ei asenda tööandja vastutust ega loo uut kindlustusskeemi.

Perehüvitiste puhul määrab leping piiriülestes olukordades kindlaks üksnes selle, kumma riigi õigust kohaldatakse ja kumb riik hüvitisi maksab. Kumbki riik määrab ja maksab perehüvitisi oma õigusaktide alusel ning neid teise lepinguriiki ei maksta. Võrreldes kehtiva lepinguga muutusi ei ole.

Matusetoetus on Eesti poolelt lepingu kohaldamisalast välja jäetud, sest Eestis riiklikku matusetoetust enam ei maksta. Ukraina puhul jääb matusetoetus lepingu kohaldamisalasse ning seda määratakse ja makstakse Ukraina õigusaktide alusel.

Oluliselt täiendatakse isikuandmete kaitset puudutavaid sätteid, lähtudes Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusest (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (edaspidi *isikuandmete kaitse üldmäärus*). Sätestatakse andmevahetuse eesmärgid ja ulatus, andmete kasutamise, säilitamise ja kaitsmise nõuded ning inimese õigused ja õiguskaitsevahendid.

Jätkub võimalus taotleda teise riigi hüvitist elukohariigi pädeva asutuse kaudu. Asutused vahetavad õiguse kontrollimiseks ja hüvitise määramiseks vajalikke andmeid. Lepingu rakendamisel kasutatakse olemasolevaid menetlusi ja infosüsteeme; Eesti õigusakte ei ole vaja muuta ega täiendavaid IT-arendusi teha.

1.2. Korralduse eelnõu ja seletuskirja ettevalmistaja

Korralduse eelnõu on ette valmistatud Sotsiaalministeeriumis. Korralduse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Sotsiaalministeeriumi hüvitiste ja pensionipoliitika osakonna sotsiaalkindlustuspoliitika juht Leili Eenlo (715 3478, leili.eenlo@sm.ee) ja sama osakonna nõunik Kati Kümnik (kati.kymnik@sm.ee). Mõjude hinnangu on koostanud Sotsiaalministeeriumi analüütik Elo Reitalu (elo.reitalu@sm.ee).

Lepingu eestikeelse teksti vastavust ingliskeelsele tekstile on kontrollinud vandetõlk Sigrid Väär. Lepingu eestikeelse teksti vastavust ukrainakeelsele lepingu versioonile kontrollitakse pärast eelnõu kooskõlastamist eelnõude infosüsteemis.

Korralduse eelnõu ja seletuskirja on keeletoimetanud Sotsiaalministeeriumi õigusosakonna keeletoimetaja Virge Tammaru (virge.tammaru@sm.ee). Korralduse eelnõu juriidilist kvaliteeti

on kontrollinud Sotsiaalministeeriumi õigusosakonna õigusnõunik Kaidi Meristo (5883 9950, kaidi.meristo@sm.ee).

Lepingu muutmise ettepaneku tegi Eesti Vabariik Ukrainale 2016. aastal. Läbirääkimisi Ukraina poolega peeti virtuaalselt ja e-kirjade teel. Lepingu tekst lepiti sisuliselt kokku 6. novembri 2026. a videokohtumisel. Läbirääkimistel osalesid Eesti poolelt Sotsiaalministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Välisministeeriumi, Sotsiaalkindlustusameti ja Eesti Töötukassa esindajad.

1.3. Märkused

Korralduse eelnõul puudub seos muu menetluses oleva õigusakti eelnõuga. Korralduse eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamise ega Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammiga. Lepingu eelnõu on seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega isikuandmete kaitset puudutavas osas (lepingu eelnõu artikkel 16).

Lepingu eelnõu väljatöötamisele ei eelnenud väljatöötamiskavatsust, sest välislepingu sõlmimine kuulub hea õigusloome ja normitehnika eeskirja § 1 lõikes 2 loetletud erandite hulka, mille puhul ei ole väljatöötamiskavatsus vajalik.

Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustusleping on Eesti Vabariigi välisleping välissuhtlemisseaduse § 3 punkti 2 tähenduses. Leping on koostatud kahes eksemplaris eesti, ukraina ja inglise keeles. Kõik keeleversioonid allkirjastatakse ning erimeelsuste korral lähtutakse ingliskeelsest tekstist. Lepingu artikli 15 lõike 1 kohaselt sõlmitakse lepingu rakendamiseks kokkuleppeid.

Välislepingute menetlemise lihtsustamise eesmärgil on lepingu heakskiitmise korralduse eelnõule lisatud ratifitseerimise seaduse eelnõu kavand ning korralduse eelnõu seletuskiri on koostatud seaduseelnõu seletuskirjale kehtestatud hea õigusloome ja normitehnika eeskirja reegleid järgides. Pärast korralduse heakskiitmist ei esitata lepingu ratifitseerimise seaduse eelnõu uuesti ministeeriumidele kooskõlastamiseks, vaid see esitatakse otse Vabariigi Valitsuse istungile esitamiseks pärast Välisministeeriumilt nõusoleku saamist.

Tulenevalt Eesti Vabariigi põhiseaduse § 121 punktist 4 ja välissuhtlemisseaduse §-st 20 tuleb kõnealune välisleping ratifitseerida Riigikogus, kuna Eesti Vabariik võtab lepinguga endale varalisi kohustusi. Lepingu ratifitseerimisega väljendab Eesti Vabariik rahvusvahelisel tasandil oma nõusolekut lepingu siduvuse kohta. Lepingu artikli 22 lõike 1 kohaselt asendab kõnealune välisleping 5. oktoobril 2010 alla kirjutatud ja 1. veebruaril 2012 jõustunud Eesti Vabariigi Valitsuse ja Ukraina Valitsuse vahelise sotsiaalkindlustuslepingu. Välislepingu ratifitseerimise seaduse eelnõu vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthäälteenamus.

Muudatusi seadustes ja teistes õigusaktides lepingu rakendamisega ei kaasne. Kui Eesti seadused või muud õigusaktid on vastuolus Riigikogu ratifitseeritud välislepinguga, kohaldatakse välislepingu sätteid.

2. Korralduse, ratifitseerimise seaduse ja lepingu eesmärgid

Korraldusega kiidab Vabariigi Valitsus heaks Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustuslepingu eelnõu. Lepingu ratifitseerimise seaduse eesmärk on ratifitseerida Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustusleping.

Uue lepinguga asendatakse 5. oktoobril 2010 alla kirjutatud leping. Uue tervikteksti koostamise tingisid lepingu muudatuste suur hulk ning inglise keele lisamine lepingupoolte ühise keelena eesti ja ukraina keele kõrvale. Lepingu muutmise eesmärk on ajakohastada lepingu kohaldamisala ja viia see vastavusse muudatustega sotsiaalkindlustussüsteemis. Töötuskindlustusreformi tulemusena kaotati senine töötutoetus. Eestis on lõpetatud ka riikliku matusetoetuse maksmine. Seetõttu ei nimetata töötutoetust ega riiklikku matusetoetust enam uue lepingu Eesti-poolses kohaldamisalas. Üleminekusätete kohaselt säilivad varasema lepingu alusel omandatud õigused. See kehtib ka varem määratud töötutoetuse puhul. Samuti täpsustatakse töötajate lähetamise tingimusi ning viiakse lepingu isikuandmete kaitset puudutavad sätted kooskõlla isikuandmete kaitse üldmäärusega.

Lepingu eesmärgid jäävad samaks:
1) tagada isikute sotsiaalkindlustusõigused liikumisel Eestist Ukrainasse ja *vice versa* lepingu kohaldamisalasse kuuluvates valdkondades ja ulatuses, mida leping võimaldab;
2) määrata kindlaks, kumma riigi õigust kohaldatakse piiriüleselt liikunud töötajate sotsiaalkindlustuse sissemaksetele.

Lepingu alusel määratakse ja makstakse isikule pensioni ka siis, kui ta elab teise riigi territooriumil.

Lisaks pensionikindlustusele hõlmab leping töötuskindlustushüvitisi, tööõnnetusest ja kutsehaigusest põhjustatud kahju hüvitamist ning peretoetusi ja -hüvitisi. Töötuskindlustushüvitisele õiguse kindlakstegemiseks võimaldab leping liita mõlemas riigis täitunud kindlustusperioode, kuid töötuskindlustushüvitist teise riiki ei ekspordita. Tööõnnetusest ja kutsehaigusest põhjustatud kahju hüvitamisel territoriaalset piirangut ei ole.

Pädevad asutused vahetavad hüvitiste määramiseks ja maksmiseks vajalikke andmeid, järgides lepingus sätestatud isikuandmete kaitse nõudeid. Selline andmevahetus vähendab isikute koormust andmete esitamisel ning võimaldab vältida hüvitiste maksmist juhul, kui isikul puudub õigus hüvitist saada.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Korralduse eelnõuga kiidetakse heaks Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustuslepingu eelnõu.

Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustusleping ratifitseeritakse seadusega.

Leping koosneb viiest peatükist ja 25 artiklist.

Selgitustes on lähtutud Eesti Vabariigi õigusnormidest. Sotsiaalministeeriumil puudub pädevus tõlgendada Ukraina õigusnorme.

Leping on kooskõlas põhiseadusega, aidates tagada põhiseaduse §-st 28 tulenevaid õigusi riigi abile vanaduse korral ka siis, kui neid õigusi omandanud inimesed on need õigused omandanud teises riigis ja hiljem kolinud Eestisse. Parem ligipääs töötuskindlustushüvitisele aitab ennetada puudusesse sattumist, aidates samuti kaasa põhiseaduse §-s 28 sätestatud eesmärkide saavutamisele. Samuti tagatakse kooskõla Euroopa Liidu õigusega (andmekaitse nõuded). Täpsemad selgitused on esitatud lepingu artiklite selgituste juures.

Lepingu sisulised muudatused ja täpsustused

Artikkel 1. Mõisted. Lisatud on mõisted *sotsiaalkindlustusmaksed*, *isikuandmed* ja *isikuandmete töötlemine*. Varem määratletud mõisteid ei ole lepingu tekstist välja jäetud. Täpsustatud on mõistet *elamine*.

Artikkel 2. Lepingu kohaldamisala, lõiked 1 ja 2. Lepingu kohaldamisala sõnastus on viidud kooskõlla muudatustega Eesti õigusaktides. Eesti puhul on kohaldamisalast välja jäetud töötutoetus ja matusetoetus ning täpsustatud, et tööõnnetuse ja kutsehaiguse korral hõlmab leping üksnes riiklikku kahjuhüvitist, mida makstakse juhul, kui tööandja on õigusjärglaseta likvideeritud. Samuti on selgemalt välja toodud, et lepingut kohaldatakse ka sotsiaalkindlustusmakseid (sotsiaalmaks, kohustusliku kogumispensioni makse ja töötuskindlustusmakse) reguleerivatele õigusaktidele.

II peatükk. Kohaldatava õiguse kindlaksmääramist käsitlevad sätted (artiklid 6–8). Sotsiaalkindlustusmaksete tasumisel kohaldatava õiguse sätted on koondatud eraldi peatükki. Üldised põhimõtted ei muutu: sissemakseid tasutakse üldreeglina töökohariiki. Selgelt on sätestatud, et peatükk reguleerib sotsiaalkindlustusmakseid käsitlevate õigusaktide kohaldamist ning isikule kohaldatakse korraga ainult ühe lepingupoole õigusakte. Nii peab tööandja piiriülese töötamise korral tasuma töötaja eest sotsiaalkindlustusmakseid ainult ühte riiki, vältides samade sissemaksete tasumise kohustust mõlemas riigis.

Artikkel 7. Erieeskirjad. Täpsustatud on tingimusi, mille täitmisel kohaldatakse teise riiki lähetatud töötajale lähetava riigi õigust. Tööandja peab lähetavas riigis tavapäraselt olulisel määral tegutsema, otsene töösuhe peab säilima kogu lähetuse vältel, töötajat ei või lähetada teise lähetatud töötaja asendamiseks ning talle peab vahetult enne lähetust olema vähemalt kolm kuud kohaldatud lähetava riigi õigusakte. Täpsustuste eesmärk on tagada, et töökohariigi põhimõttest tehtavat erandit kasutatakse ajutise lähetuse korral, kui töötaja ja tööandja seos lähetava riigiga säilib, mitte teises riigis püsiva töötamise korral. Samuti täpsustatakse pädevate asutuste koostööd lähetamise tingimuste täitmise ja kohaldatavat õigust käsitleva tõendi õigsuse kontrollimisel.

Artikkel 9. Pensionid. Peamine muudatus on seotud Eesti rahvapensioniga: selgelt sõnastatakse, et seda Ukrainasse ei ekspordita. Rahvapension on sisuliselt sotsiaaltoetus, mille eesmärk on tagada Eestis elavale inimesele minimaalne sissetulek vanaduse korral.

Artikkel 10. Kolmanda riigi õigusaktide kohased perioodid. Kolmandas riigis täitunud kindlustusperioodide arvestamiseks ei pea enam mõlemal lepingupoolel olema selle riigiga kindlustusperioodide liitmist võimaldavat lepingut. Piisab sellest, kui selline leping on pensioni määraval lepingupoolel ning kolmanda riigi pädev asutus kinnitab need perioodid. Muudatus lihtsustab kindlustusperioodide liitmist ja avardab pensioniõiguse tekkimise võimalusi olukorras, kus üksnes Eesti ja Ukraina kindlustusperioodidest pensioniõiguse tekkimiseks ei piisa.

Artikkel 12. Töötuskindlustushüvitis. Täpsustatakse perioodide liitmise tingimusi, mille kohaselt peab viimane kindlustusperiood olema täitunud perioode liitva lepingupoole õigusaktide alusel. Sisuliselt tähendab see seda, et Eesti arvestab Ukrainas töötamise perioodidega ainult siis, kui inimene kogus viimati kindlustusperioode Eesti õiguse alusel. Artiklist jäetakse välja ka töötutoetus, sest Eestis lõpetati selle määramine alates 1. jaanuarist 2026.

Artikkel 14. Matusetoetus Ukrainas. Võrreldes kehtiva lepinguga puudutab matusetoetuse säte edaspidi üksnes Ukrainat, sest Eestis ei ole enam riiklikku matusetoetust. Säte viitab matusetoetuse määramisel ja maksmisel Ukraina riigisisesele õigusele.

Artikkel 16. Andmekaitse. Lepingusse lisatakse eraldi põhjalik andmekaitset puudutav artikkel, et arvestada isikuandmete kaitse üldmäärusest tulenevate nõuetega. Põhjalikum ülevaade sätete sisust esitatakse alljärgnevates selgitustes lõigete kaupa.

Artikkel 22. Üleminekusätted on vajalikud varasemalt lepingult uuele lepingule sujuva ülemineku tagamiseks. Põhimõtteliselt säilivad kõik õigused toetustele, hüvitistele ja pensionidele, mis olid kehtiva lepingu alusel juba määratud.

Lepingu sisu artiklite kaupa

Alljärgnevalt selgitatakse lepingu artikleid sätete kaupa, sealhulgas neid sätteid, mille muudatused on üksnes tehnilised või sõnastuslikud. Eesmärk on lihtsustada lepingu rakendamist ning tagada parem arusaamine ka neile inimestele, kellel tekivad lepingu alusel õigused hüvitistele.

Lepingu I peatükk (artiklid 1–5) sisaldab üldsätteid: lepingus kasutatavate mõistete määratlused, lepingu esemeline ja isikuline kohaldamisala, võrdse kohtlemise põhimõte ning toetuste, pensionide ja hüvitiste samaaegse väljamaksmise vältimine.

Artikkel 1 sätestab lepingus kasutatavate mõistete tähendused. Võrreldes kehtiva lepinguga on lisatud mõisted *sotsiaalkindlustusmaksed*, *isikuandmed* ja *isikuandmete töötlemine*.

Artikli 1 lõikes 1 on määratletud järgmised mõisted: *õigusaktid*, *pädev võimuorgan*, *pädev asutus*, *kindlustusperiood*, *toetus, pension, hüvitis*, *elamine*, *pereliige*, *ülalpeetav*, *sotsiaalkindlustusmaksed*, *isikuandmed* ja *isikuandmete töötlemine*.

Õigusaktid tähendab eelkõige lepingu kohaldamisalasse kuuluvaid õigusakte, mis reguleerivad toetusi, hüvitisi ja pensione ning sissemaksete tegemist. Tegemist ei ole viitega kogu lepingupoole õigusele.

Toetus, pension ja *hüvitis* hõlmavad lepingu kohaldamisalasse kuuluvaid rahalisi väljamakseid koos nende suurenduste, juurdemaksete ja lisadega. Nii kohaldatakse lepingu reegleid hüvitisele tervikuna, mitte üksnes selle põhiosale.

Pädev võimuorgan on lepingu kohaldamisala eest vastutav ministeerium.

Pädev asutus rakendab lepingu kohaldamisalasse kuuluvaid õigusakte. Eestis määrab ja maksab Sotsiaalkindlustusamet pensione, perehüvitisi ja riiklikku kahjuhüvitist tööõnnetuse või kutsehaiguse korral, kui tööandja on õigusjärglaseta likvideeritud. Samuti tegeleb Sotsiaalkindlustusamet sotsiaalkindlustusmaksete tasumisel kohaldatava õiguse määramisega. Eesti Töötukassa määrab ja maksab töötuskindlustushüvitisi.

Kindlustusperiood ei tähenda üksnes sissemaksete tegemise aega, vaid võib hõlmata ka töötamise või elamise perioode, mida vastava riigi õigusaktide kohaselt kindlustusperioodina arvestatakse. Mõiste võimaldab perioodide liitmisel arvestada riikide erinevate staažiarvestuse reeglitega.

Elamine määrab, millise riigiga seotakse inimese elukoht elamisest sõltuvate lepingusätete rakendamisel. Eesti puhul lähtutakse Eesti õigusaktidest ja Ukraina puhul Ukraina õigusaktidest. Vaidluse korral, kummas riigis inimene elab, kasutatakse Eesti puhul täpsustavat kriteeriumi: vähemalt 183 päeva viibimist selle riigi territooriumil 12 järjestikuse kalendrikuu jooksul. See ei ole kõigile taotlejatele lisanduv üldine ooteaeg.

Pereliige ja *ülalpeetav* määratakse kindlaks vastava lepingupoole õigusaktide alusel. Leping ei kehtesta mõlemale riigile ühist pereliikmete või ülalpeetavate ringi.

Sotsiaalkindlustusmaksed hõlmavad kohustuslikke sissemakseid sotsiaalkindlustussüsteemi. Mõiste on vajalik selleks, et määrata piiriülese töötamise korral üheselt kindlaks riik, kes sissemakseid tasub.

Isikuandmed hõlmavad teavet, mille põhjal saab inimese tuvastada kas otse või koos muu teabega. Lepingu rakendamisel võivad need olla näiteks isikut, tema elukohta, kindlustusperioode või tervist puudutavad andmed. Mõiste ei sõltu sellest, kas teave on paberil või elektroonilisel kujul.

Isikuandmete töötlemine hõlmab kogu andmetega tehtavate toimingute ahelat alates kogumisest kuni kustutamiseni, mitte üksnes andmete edastamist teisele riigile. Seetõttu tuleb lepingu andmekaitsenõudeid järgida nii andmete vahetamisel kui ka nende edasisel kasutamisel ja säilitamisel.

Artikli 1 lõike 2 kohaselt on mõistetel, mida ei ole artiklis 1 defineeritud, tähendus, mis on neile antud lepingupoolte vastavates õigusnormides. See põhimõte oli ka eelmises lepingus. Eesti puhul on hõlmatud ka isikuandmete kaitse üldmäärus ja maksuvaldkonna õigusaktid.

Artikkel 2 sätestab lepingu esemelise kohaldamisala ehk õigusaktid, mille suhtes lepingut kohaldatakse.

Lepingu kohaldamisala Eesti puhul

Artikli 2 lõike 1 punkti 1 alapunkti i kohaselt on lepinguga kaetud Eesti riiklik pensionikindlustus, välja arvatud kohustusliku kogumispensioni väljamaksed. Riiklikeks pensionideks on riikliku pensionikindlustuse seadusega (RPKS) reguleeritud vanaduspension ja sooduspensionid. Sooduspensionideks on soodustingimustel vanaduspensionid, väljateenitud aastate pensionid ja eripensionid. Kuivõrd RPKS-iga on hõlmatud ka rahvapension, loetakse ka seda riikliku pensionikindlustuse osaks, mistõttu kuulub ka rahvapension lepingu kohaldamisalasse.

Soodustingimustel vanaduspensionideks on RPKS-iga reguleeritud laste kasvatamise eest makstav soodustingimustel vanaduspension ning soodustingimustel vanaduspensionide seadusega reguleeritud soodustingimustel vanaduspension tervist kahjustavatel ja raskete töötingimustega töödel.

Väljateenitud aastate pensionideks on väljateenitud aastate pensionide seaduses sätestatud pensionid, mida on politseinike, vanglaametnike ja päästeteenistujate puhul reformitud.

Riikliku pensionikindlustusega hõlmatud eripensionid on reguleeritud politsei ja piirivalve seaduses, kaitseväeteenistuse seaduses, prokuratuuriseaduses, kohtute seaduses, riigikontrolli seaduses, õiguskantsleri seaduses, teatud Riigikogu koosseisu liikmete pensioni seaduses ja Vabariigi Presidendi ametihüve seaduses. Eripensione on reformitud ning alates aastast 2020 kehtivad kõikide eripensionide (v.a presidendi ametipensioni ning kaitseväeteenistuse töövõimetus- ja toitjakaotuspensioni) suhtes vaid üleminekusätted. Uutel teenistusse astujatel õigust eripensionile ei teki.

Seadused, mis reguleerivad Eesti Vabariigis kohustuslikku riiklikku pensionikindlustust käesoleva seletuskirja koostamise ajal, on järgmised:

- riikliku pensionikindlustuse seadus;
- avaliku teenistuse seadus;
- Eesti Vabariigi Ülemnõukogu XII koosseisu ning Riigikogu VII, VIII ja IX koosseisu liikmete pensioni seadus;
- kaitseväeteenistuse seadus;
- kohtute seadus;
- okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seadus;
- politsei ja piirivalve seadus;
- prokuratuuriseadus;
- päästeteenistuse seadus;
- riigikontrolli seadus;
- soodustingimustel vanaduspensionide seadus;
- Vabariigi Presidendi ametihüve seadus;
- väljateenitud aastate pensionide seadus;
- õiguskantsleri seadus.

Artikli 2 lõike 1 punkti 1 alapunktis i nimetatud riiklik pensionikindlustus on nii kehtiva kui ka uue lepingu kohaldamisalas. Selles osas lepingu kohaldamisala ei muudeta, kuid kehtiva lepingu sõlmimisest alates on muutunud Eesti riikliku pensionikindlustuse raames makstavad pensioniliigid. Kehtiva lepingu sõlmimise ajal maksti selle raames ka töövõimetuspensioni ja toitjakaotuspensioni. Leping koordineerib riigisiseste õigusaktide alusel makstavaid pensione ega kohusta säilitama pensioniliiki, mille määramine on riigisisese õiguse alusel lõpetatud. Toitjakaotuspensionide määramine on riigisisese reformi tulemusena juba lõpetatud.

Töövõimereformi järel jätkati Ukrainas elavatele inimestele töövõimetuspensionide määramist ja maksmist RPKS § 61⁹ üleminekusätte alusel. Selle sätte alusel makstav töövõimetuspension on jätkuvalt riikliku pensionikindlustuse osa ning sellele kohaldatakse kehtiva lepingu koordineerimisreegleid. Kuna üleminekusätte kohaldamine on seotud välislepingu muutmisega, lõpeb uue lepingu jõustumisel selle alusel uute töövõimetuspensionide määramine Ukraina lepingu raames. Sellest tuleb eristada varasema lepingu alusel omandatud õiguste kaitset, mille näeb ette lepingu artikli 22 lõige 2.

Kohustusliku kogumispensioni väljamakseid leping ei reguleeri. Nende tegemisel, sealhulgas välisriigis elavale isikule, lähtutakse kogumispensionide seadusest ja asjakohasest väljamakseviisist. Kohustusliku kogumispensioni maksete tasumise suhtes kohaldatakse seevastu lepingu artikli 2 lõiget 2 ning kohaldatava õiguse kindlaksmääramise sätteid.

Lepingu reguleerimisalasse ei kuulu ka täiendav kogumispension (III sammas), sest tegemist pole kohustusliku riikliku pensionikindlustusega[1], vaid võimalusega saada pensionieas täiendavat sissetulekut lisaks riiklikule pensionikindlustusele; selle pensioni maksmine välisriiki toimub kindlustuslepingu alusel.

Artikli 2 lõike 1 punkti 1 alapunkti ii kohaselt hõlmab leping Eesti puhul riiklikku kahjuhüvitist tööõnnetuse või kutsehaiguse korral, kui tööandja on õigusjärglaseta likvideeritud. Säte ei hõlma tööandja kahju hüvitamise kohustust. Kahju hüvitamise piiriülesed reeglid on sätestatud lepingu artiklis 11.

Artikli 2 lõike 1 punkti 1 alapunkti iii kohaselt hõlmab leping töötuskindlustushüvitist. Võrreldes kehtiva lepinguga ei ole Eesti hüvitiste loetelus enam töötutoetust. Töötuskindlustushüvitise saamise õiguse kindlakstegemisel võimaldab leping artiklis 12 sätestatud tingimustel arvestada teise lepingupoole õigusaktide alusel täitunud kindlustusperioode. Töötuskindlustushüvitist makstakse üksnes selle lepingupoole territooriumil, kelle õigusaktide alusel see määrati.

Artikli 2 lõike 1 punkti 1 alapunkti iv kohaselt hõlmab leping riiklikke peretoetusi ja -hüvitisi, sealhulgas uut toitjakaotustoetust. Artikli 13 järgi maksab hüvitisi üldjuhul perekonna elukohariik, mõlemas riigis õiguse tekkimisel lapse elukohariik. Leping ei anna õigust maksta hüvitisi teise lepingupoole territooriumil elavatele lastele.

Lepingu kohaldamisala Ukraina puhul

Artikli 2 lõike 1 punkti 2 kohaselt hõlmab leping Ukraina puhul üldkohustuslikku riiklikku pensionikindlustust, üldkohustuslikku riiklikku sotsiaalkindlustust tööõnnetuse ja kutsehaiguse korral, mis põhjustas töövõime kaotuse, üldkohustuslikku riiklikku sotsiaalkindlustust töötuse korral, riiklikku abi lastega peredele ning matusetoetust. Ukraina puhul on seega hõlmatud ka matusetoetus, mida Eesti poole kohaldamisalas ei ole.

Sotsiaalkindlustusmakseid reguleerivad õigusaktid

Artikli 2 lõike 2 kohaselt on lepingu kohaldamisalas Eesti õigusaktid, mis reguleerivad sissemakseid sotsiaalkindlustussüsteemi. Sätte eesmärk on vältida topeltmaksustamist teises riigis töötamisel, tagades samas, et iga töötava isiku kohta tehtaks sissemakseid ühte sotsiaalkaitsesüsteemi, mis tagab isiku õiguse sotsiaalkindlustusele.

Eestis kohaldatakse lepingut nende õigusaktide suhtes, mis reguleerivad kohustuslikke sotsiaalkindlustuse sissemakseid: sotsiaalmaks, kohustusliku kogumispensioni makse (II sammas) ja töötuskindlustusmakse. Eesti Vabariigis reguleerivad neid makse ja makseid:

- sotsiaalmaksuseadus;
- kogumispensionide seadus;
- töötuskindlustuse seadus.

Artikli 2 lõike 3 kohaselt kohaldatakse lepingut ka kohaldamisalas olevate õigusaktide muudatustele. Uute toetuse-, pensioni- või hüvitisesaajate rühmade ning uute toetuste, pensionide ja hüvitiste puhul kohaldatakse siiski lõikes 4 sätestatud erikorda.

[1] Vaatamata sellele ei piira kogumispensionide seadus Eesti kogumispensionide väljamaksete tegemist teistesse riikidesse. Kogumispensioni väljamakseid tehakse sõltumata elukohast tingimusel, et isik on osakuomanik ning ta on jõudnud vanaduspensioniikka.

Artikli 2 lõige 4 selgitab, kuidas lisatakse lepingu kohaldamisalasse uusi hüvitisi või nende saajate rühmi. Kui üks riik kehtestab uue hüvitise või laiendab hüvitise saajate ringi, teatab selle riigi pädev võimuorgan (Eesti poolelt Sotsiaalministeerium) muudatusest teise riigi pädevale võimuorganile. Seda saab teha ka e-kirjaga. Kui teine riik ei esita kuue kuu jooksul teavitamise kuupäevast arvates vastuväidet, loetakse ta uue hüvitise või saajarühma hõlmamisega nõustunuks. Seega ei piisa lepingu laiendamiseks üksnes riigisisesest seadusemuudatusest: teist riiki tuleb sellest teavitada ja anda talle võimalus oma seisukoht esitada.

Artikkel 3 sätestab, et lepingut kohaldatakse inimestele, kelle suhtes kehtivad või on kehtinud artiklis 2 nimetatud Eesti või Ukraina sotsiaalkindlustusalased õigusaktid, kui lepingus ei ole sätestatud teisiti. Sisuliselt tähendab see inimesi, kes on elamise või töötamise kaudu praegu või varem kuulunud vastava riigi sotsiaalkindlustussüsteemi. Näiteks kuulub siia inimene, kes on töötanud nii Eestis kui ka Ukrainas ning kogunud mõlemas riigis kindlustusmaksete tasumise kaudu pensioniõigusi. Lepingu kohaldamine ei sõltu isiku kodakondsusest.

Artikkel 4 tagab, et lepingu kohaldamisalasse kuuluvatel inimestel, kes elavad Eestis või Ukrainas, on elukohariigi õigusaktide alusel samasugused õigused toetustele, pensionidele ja hüvitistele ning samasugused kohustused kui selle riigi kodanikel. Sisuliselt välistab säte kodakondsuse alusel eeliskohtlemise lepingu kohaldamisalas olevate hüvitiste määramisel ja maksmisel.

Artikkel 5 sätestab toetuste, pensionide ja hüvitiste samaaegse väljamaksmise vältimise põhimõtte. Kui lepingus ei ole sätestatud teisiti, ei teki ega säili isikul õigust saada mõlemalt lepingupoolelt ühe ja sama kindlustusperioodi eest samaliigilist toetust, pensioni ega hüvitist. Sätte eesmärk on vältida sama kindlustusperioodi eest samaliigilise hüvitise kahekordset maksmist.

Praktikas võib inimene saada pensioni mõlemast riigist, kuid mitte sama töötamisperioodi eest: kumbki riik maksab pensioni oma kindlustusperioodide eest. Lepingu II peatüki järgi tasutakse piiriülese töötamise korral sotsiaalkindlustusmakseid korraga ainult ühte riiki; pensionide määramist ja arvutamist reguleerib artikkel 9. Sama põhimõte kehtib muude samaliigiliste hüvitiste puhul.

Lepingu II peatükk (artiklid 6–8) reguleerib kindlustajariigi ehk selle riigi, kuhu tuleb teha sotsiaalkindlustuse sissemakseid, kindlaksmääramist. Artiklis 6 sätestatakse üldeeskirjad, artiklis 7 erieeskirjad ajutiselt teises riigis töötamiseks või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemiseks ning artiklis 8 võimalus leppida kokku erandites.

Artiklites 6–8 sätestatakse reeglid, mille alusel määratakse kindlaks, kumma riigi õigusaktide alusel tuleb lepingupoole territooriumil töötava või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutseva isiku eest teha sissemakseid. Eesti puhul hõlmab see sotsiaalmaksu, töötuskindlustusmakset ja kohustusliku kogumispensioni makset. Peatükk määrab kindlaks riigi, kes teeb sissemakseid; õigust toetusele, pensionile või hüvitisele hinnatakse eraldi vastava riigi õigusaktide ja lepingu hüvitisi käsitlevate sätete alusel.

Artikli 6 lõike 1 kohaselt kohaldatakse isikule korraga ainult ühe lepingupoole sotsiaalkindlustusmakseid reguleerivaid õigusakte. Eesmärk on vältida nii samalt töötasult sissemaksete tasumist mõlemasse riiki kui ka olukorda, kus piiriülese töötamise tõttu ei kohaldu kummagi riigi sissemaksete tasumise reeglid. Selle põhimõtte rakendamine ennetab võimalikku

perioodide kattuvust kindlustushüvitiste maksmisel, millest räägib artikkel 5. Ühe riigi õigusaktide kohaldamise põhimõttele tugineb ka Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordinatsiooniõigus. Isik ega tööandja ei saa ise valida riiki, kes sissemakseid tasub, vaid see määratakse kindlaks lepingu järgi.

Artikli 6 lõike 2 kohaselt kohaldatakse töötajale üldreeglina töökohariigi ja füüsilisest isikust ettevõtjale tegutsemisriigi õigusakte, sõltumata isiku elukohast. Seega tehakse Eesti territooriumil töötava isiku eest sissemakseid Eestisse ka siis, kui ta elab Ukrainas, ja Ukraina territooriumil töötava isiku eest Ukrainasse ka siis, kui ta elab Eestis. Sama põhimõte kehtib füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise puhul. Sellest üldreeglist tehtavad erisused on sätestatud artikli 6 järgnevates lõigetes ning artiklites 7 ja 8. Erireeglite kasutamiseks peavad olema täidetud nendes sätestatud tingimused ning nende kohaldamist tuleb taotleda sellest riigist, mille õigusakte soovitakse kohaldada.

Töötaja ja füüsilisest isikust ettevõtja, samuti töötamise ja füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise mõisteid ei ole lepingus defineeritud, mistõttu lähtutakse lepingupoole õigusaktidest. Nii võib töötamine hõlmata peale töölepingu alusel töötamise ka muid tegevusvorme, millega kaasneb riigisisese õiguse kohaselt sotsiaalkindlustusmaksete tasumise kohustus. Oluline on see, et üldreegli kohaldamisel peab töötamine füüsiliselt aset leidma selles riigis, mille õigusakte kohaldatakse ja kuhu makseid tasutakse.

Artikli 6 lõige 3 sätestab riigiteenistujate ja nendega võrdsustatud isikute suhtes kehtiva reegli. Nende suhtes kohaldatakse selle lepingupoole õigusakte, kellele allub neid teenistusse võtnud ametiasutus. Seega tasutakse Eesti ametiasutuse teenistuja eest sissemakseid Eestisse ka siis, kui ta täidab teenistusülesandeid Ukrainas.

Artikli 6 lõike 4 kohaselt kohaldatakse laevapere liikmele ja laeval töötavale isikule selle lepingupoole õigusakte, kelle lipu all laev sõidab.

Artikli 6 lõige 5 sätestab reegli rahvusvahelisi vedusid teostava õhu-, raudtee- või autotranspordiettevõtte töötajatele. Nende suhtes kohaldatakse selle lepingupoole õigusakte, kelle territooriumil ettevõte on registreeritud. Näiteks tehakse Eestis registreeritud rahvusvahelisi vedusid teostava autotranspordiettevõtte töötaja eest sissemakseid Eestisse ka siis, kui tema töö hõlmab vedusid Ukrainas.

Artikkel 7 sätestab erieeskirjad, mille kohaselt tuleb töötaja ajutiselt teise riiki lähetamisel tasuda sissemakseid jätkuvalt selle lepingupoole õigusaktide alusel, kust töötaja lähetusse saadeti. Samuti reguleeritakse füüsilisest isikust ettevõtja ajutist tegutsemist teises riigis. Erisuste eesmärk on vältida vajadust vahetada ajutise piiriülese töötamise tõttu sotsiaalkindlustussüsteemi, säilitades samal ajal töötaja või ettevõtja tegeliku seose senise kindlustajariigiga.

Artikli 7 lõike 1 kohaselt jäävad teise lepingupoole territooriumile lähetatud töötaja suhtes kehtima lähetava riigi õigusaktid, kui tööandja tegutseb selles riigis tavapäraselt olulisel määral ning täidetud on kõik järgmised tingimused: töö eeldatav kestus ei ületa 24 kuud, töötajat ei lähetata teise lähetatud töötaja asendamiseks, otsene töösuhe lähetava tööandjaga säilib kogu lähetuse vältel ning vahetult enne lähetust on töötajale vähemalt kolm kuud kohaldatud lähetava riigi õigusakte.

Nõuete eesmärk on vältida fiktiivseid lähetusi, mille puhul kasutatakse lähetavas riigis üksnes vormiliselt registreeritud ettevõtet selleks, et jätta tegeliku töökohariigi sotsiaalkindlustusmaksed tasumata. Lähetamise erisus on mõeldud ajutiseks töötamiseks teises riigis: töötaja peab juba enne lähetust olema sisuliselt seotud lähetava riigi sotsiaalkindlustussüsteemiga ning teda lähetav tööandja peab selles riigis tegelikult tegutsema. Töötaja ja lähetava tööandja vaheline otsene töösuhe peab säilima kogu lähetuse vältel. Üksnes ettevõtte registreerimisest lähetavas riigis või töötajaga vormilise töölepingu sõlmimisest ei piisa.

Tööandja tavapärane oluline tegevus lähetavas riigis tähendab tegelikku majandustegevust, mitte üksnes ettevõtte registreerimist või sisemist haldustegevust. Selle hindamisel tuleb lähtuda ettevõtte tegevuse laadist ja asjaolude kogumist, arvestades töötajate ja klientide paiknemist ning lepingute täitmise ja käibe jaotust riikide vahel. Üksik näitaja ei asenda tööandja tegeliku tegevuse tervikhinnangut ning lepingus sätestamata kindlat käibemahtu või töötajate arvu ei saa käsitada iseseisva lähetamise tingimusena. Otsese töösuhte säilimine tähendab, et lähetav tööandja jääb töötaja tegelikuks tööandjaks kogu teises riigis töötamise ajaks. Pelgalt töölepingu vormilisest kehtimisest ei piisa, kui tegelik tööandjasuhe on üle läinud teisele ettevõttele.

Asendamiskeelu eesmärk on vältida püsiva töökoha täitmist järjestikuste lähetustega, mille puhul jääks töökohariigi õigus pidevalt kohaldamata. Selle tingimuse kontrollimisel tuleb hinnata tegelikku töökorraldust ja seda, kas töötaja saadetakse teise lähetatud töötaja asemele; üksnes uue töölepingu või lähetusdokumendi vormistamine ei tõenda asendamiskeelu järgimist. Lähetava riigi õigusaktide vähemalt kolmekuuline kohaldumise nõue puudutab lähetusele vahetult eelnevat ajavahemikku. See ei tähenda nõuet, et töötaja peab olema kõik need kolm kuud töötanud sama tööandja juures. Määrav on see, kas ja millisel õiguslikul alusel kohaldati talle sellel ajavahemikul lähetava riigi õigusakte.

Artikli 7 lõikes 1 sätestatud lähetamise tingimused kehtivad ühtemoodi kõigi tegevusalade ettevõtjatele, sealhulgas rendiettevõtjatele. Kui kõik artikli 7 lõike 1 tingimused on täidetud, kohaldatakse töötaja suhtes lähetava riigi sotsiaalkindlustust reguleerivaid õigusakte. Kui töö eeldatav kestus ületab 24 kuud, ei saa erisust kohaldada artikli 7 lõike 1 alusel. Kohaldatavast üldreeglist erinev lahendus eeldab artikli 8 kohast kirjalikku kokkulepet.

Artikli 7 lõige 2 sätestab samalaadse erisuse füüsilisest isikust ettevõtjale, kes tavapäraselt tegutseb ühe lepingupoole territooriumil ja siirdub ajutiselt teise lepingupoole territooriumile samalaadse tegevusega tegelema. Tema suhtes kohaldatakse jätkuvalt esimese riigi õigusakte, kui tegevuse eeldatav kestus ei ületa 24 kuud. Samalaadsust hinnatakse tegevuse tegeliku sisu järgi. Näiteks võib Eestis tavapäraselt ehitusteenuseid osutav FIE tasuda sissemakseid jätkuvalt Eestisse ka ajutise samalaadse töö tegemisel Ukrainas. Töötajale sätestatud kolmekuulist eelneva kindlustatuse nõuet lõige 2 FIE-le ei kehtesta.

Praktikas väljastab Sotsiaalkindlustusamet taotluse alusel tõendi, mis kinnitab Eesti sotsiaalkindlustusmakseid reguleerivate õigusaktide kohaldumist.

Artikli 7 lõige 3 reguleerib pädevate asutuste koostööd, kui tekib kahtlus artikli 7 kohaldamise tingimuste täitmise või tõendi õigsuse suhtes. Sellisel juhul pöördub ühe riigi pädev asutus viivitamata teise riigi pädeva asutuse poole. Tõendi väljastanud asutus vaatab juhtumi läbi ning teavitab vajaduse korral teist asutust oma otsusest tõendi kehtivuse, muutmise või kehtetuks tunnistamise kohta. Tõendi olemasolu ei välista lähetamise tingimuste kontrollimist. Kahtluse korral teevad lepingupoolte pädevad asutused artikli 7 lõike 3 alusel koostööd. Tõendi kehtivuse, muutmise või kehtetuks tunnistamise üle otsustab selle väljastanud asutus.

Kui lähetamise tingimused ei ole täidetud, määratakse kohaldatavad õigusaktid lepingu muude sätete alusel. Tõendi kontrollimist ja selle õiguslikke tagajärgi tuleb käsitleda eraldi. Võimalikud maksekohustused ja juba tasutud maksete korrigeerimine lahendatakse asjaomase riigi õigusaktide alusel. Teise riiki tehtud maksed ei tähenda automaatselt Eesti maksekohustuse täitmist.

Tuleb lisada, et leping ei reguleeri riiki sisenemise, seal viibimise ega töötamise aluseid. Lepingu alusel väljastatud kohaldatava õiguse tõend kinnitab üksnes sotsiaalkindlustusmakseid tasuvat riiki ega anna iseenesest õigust teises riigis elada või töötada. Eestis tuleb eraldi täita välismaalaste seadusest või muudest asjakohastest õigusaktidest tulenevad viibimise ja töötamise tingimused, sealhulgas vajaduse korral registreerida lühiajaline töötamine või taotleda sobival alusel elamisluba. Ka lepingus ette nähtud kuni 24-kuuline lähetusperiood ei anna õigust sama kaua teises riigis viibida: lubatud viibimise kestus sõltub isiku viibimisalusest.

Artikkel 8 jätab lepingupooltele võimaluse lahendada artiklites 6 ja 7 sätestatud olukorrad erandjuhtudel viidatud sätetes reguleeritust erinevalt, kui see on teatud kindlustatud isikute huvides vajalik. Erandi tegemiseks peavad lepingupoolte pädevad võimuorganid või pädevad asutused sõlmima kirjaliku kokkuleppe. Sätte eesmärk on võimaldada põhjendatud juhtudel paindlikku lahendust, et üld- või erieeskirjade kohaldamine ei tooks kaasa inimese olukorda arvestades põhjendamatut sotsiaalkindlustussüsteemi vahetamist.

Näiteks võib erandkokkulepe olla vajalik juhul, kui Eestist Ukrainasse lähetatud töötaja töö kestab kauem kui artiklis 7 ette nähtud 24 kuud ning tema huvides on jätkata sissemaksete tasumist Eestisse. Eesti õigusaktide kohaldamine ei jätku sellisel juhul automaatselt, vaid eeldab mõlema riigi asjaomaste võimuorganite või asutuste kirjalikku nõusolekut.

Lepingu III peatükk (artiklid 9–14) reguleerib toetuste, pensionide ja hüvitiste saamise tingimusi, nende arvutamist ja maksmist ning kindlustusperioodide liitmist. Artiklid 9 ja 10 käsitlevad pensione, sealhulgas kolmandas riigis täitunud kindlustusperioodide arvestamist, artikkel 11 tööõnnetusest või kutsehaigusest põhjustatud kahju hüvitamist, artikkel 12 töötuskindlustushüvitist, artikkel 13 perehüvitisi ja artikkel 14 Ukraina matusetoetust.

Artikkel 9 reguleerib pensioniõiguse kindlaksmääramist, kindlustusperioodide liitmist, pensioni arvutamist ja pensioni maksmist teise lepingupoole territooriumil elavale isikule. Samuti sätestatakse eripensionide, lühikeste kindlustusperioodide ja Eesti rahvapensioni erisused.

Artikli 9 lõike 1 kohaselt määrab ja maksab lepingupool pensioni lepingu kohaldamisalasse kuuluvale isikule ka siis, kui ta elab teise lepingupoole territooriumil. Seega on Eestis elaval isikul võimalik taotleda ja saada Ukraina pensioni ning Ukrainas elaval isikul Eesti pensioni. Pensioni saamiseks peavad olema täidetud pensioni määrava riigi õigusaktides ja lepingus sätestatud tingimused. Eesti rahvapensioni puhul kohaldatakse lõikes 7 sätestatud erisust: seda makstakse üksnes Eestis elavale isikule.

Artikli 9 lõige 2 reguleerib olukorda, kus isikul on pensioniõiguse tekkimiseks vajalik kindlustusperiood täitunud üksnes ühe lepingupoole õigusaktide alusel. Sellisel juhul määrab lepingupool pensioni üksnes oma õigusaktide alusel täitunud kindlustusperioodide põhjal ning teise riigi perioode pensioniõiguse kindlakstegemiseks ei liideta. Näiteks kui isikul on Eestis omandatud vähemalt 15 aastat pensionistaaži ja täidetud muud vanaduspensioni saamise

tingimused, määratakse Eesti vanaduspension Eesti perioodide alusel ka siis, kui isik on töötanud lisaks Ukrainas.

Artikli 9 lõige 3 reguleerib olukorda, kus isik ei ole ühe lepingupoole õigusaktide alusel omandanud piisavat kindlustusperioodi pensioniõiguse tekkimiseks. Sellisel juhul võetakse pensioniõiguse kindlakstegemiseks arvesse ka teise lepingupoole õigusaktide alusel omandatud kindlustusperioodid. Kumbki riik määrab oma õigusaktide järgi kindlaks, millised perioodid on tema kindlustusperioodid, ning pädevad asutused vahetavad nende kohta teavet.

Teise lepingupoole kindlustusperiood võetakse liitmisel arvesse tingimusel, et see ei kattu ajaliselt juba arvesse võetud kindlustusperioodiga. Osalise kattumise korral ei arvestata kattuvat aega kahekordselt. Pädevad asutused vahetavad kattuvate perioodide vältimiseks omavahel teavet.

Kindlustusperioodid liidetakse juhul, kui isikul puudub lepingupoole pensioni saamiseks vajalik minimaalne kindlustusperiood. Kui perioodinõue on selle riigi õigusaktide kohaselt juba täidetud, kohaldatakse lõiget 2. Perioodide liitmine ei tähenda, et üks riik võtab üle teises riigis omandatud pensioniõigused või maksab pensioni mõlemas riigis töötatud aja eest.

Kumbki lepingupool arvutab ja maksab pensioni üldjuhul üksnes oma õigusaktide alusel täitunud kindlustusperioodide põhjal, võttes tulu või töötasu arvesse oma õigusaktide kohaselt. Näiteks kui isik on töötanud Eestis kümme aastat ja Ukrainas kümme aastat, on Eesti vanaduspensioni saamiseks nõutav 15-aastane pensionistaaž perioodide liitmise tulemusena täidetud. Eesti maksab pensioni Eestis omandatud kümneaastase perioodi eest ning Ukraina määrab oma pensioni Ukraina õigusaktide ja lepingu alusel. Õigus pensionile võib riikides tekkida eri ajal, sest pensioniiga ja muud tingimused ei pruugi olla ühesugused.

Kui õigus Eesti pensionile tekib üksnes kindlustusperioodide liitmise tulemusena, arvutatakse pension proportsionaalselt Eestis omandatud perioodile ehk *pro rata* põhimõttel. Alljärgnev näide säilitab senise seletuskirja arvutusmetoodika olukorraks, kus Eestis on omandatud üksnes enne 1999. aastat arvestatav pensioniõiguslik staaž.

Pensioni arvutamise näide

Isikul on Eestis 12 aastat kuni 31. detsembrini 1998 omandatud pensioniõiguslikku staaži ja Ukrainas kolmeaastane kindlustusperiood. Eeldatakse, et perioodid ei kattu, isik on jõudnud Eesti vanaduspensioniikka ning muud pensioni saamise tingimused on täidetud. Eestis puudub isikul pärast 1998. aastat omandatud pensionikindlustusstaaž.

Üksnes Eesti perioodi alusel ei ole 15-aastase pensionistaaži nõue täidetud. Eesti ja Ukraina perioodide liitmisel on isikul kokku 15 aastat kindlustusperioodi, mistõttu tekib tal õigus Eesti vanaduspensionile. Eesti pensioni suurus arvutatakse proportsionaalselt Eestis omandatud 12-aastasele perioodile.

Arvutuses kasutatakse alates 1. aprillist 2026 kehtivaid väärtusi:
- pensioni baasosa: 399,2400 eurot;
- pensioni aastahinne: 10,477 eurot;
- Eesti kindlustusperiood: 12 aastat;
- Ukraina kindlustusperiood: 3 aastat;
- kindlustusperioodid kokku: 15 aastat.

Esmalt arvutatakse teoreetiline vanaduspension ehk pension, mille isik saaks siis, kui kogu näites arvesse võetud 15-aastane periood oleks täitunud Eestis. Selleks korrutatakse aastahinne kogu kindlustusperioodiga ja saadud summale liidetakse baasosa:

399,2400 + (10,477 × 15) = 556,3950 eurot.

Seejärel arvutatakse Eesti pensioniosa, korrutades teoreetilise pensioni Eesti perioodi ja koguperioodi suhtega:

556,3950 × (12 / 15) = 445,1160 eurot.

Selles näites on Eesti pensioniosa senditäpsuseni ümardatuna **445,12 eurot kuus**. Sama tulemuse saab, kui liita proportsionaalne baasosa ja Eesti 12 aasta staažiosa:

399,2400 × (12 / 15) + (10,477 × 12) = 445,1160 eurot.

Ukraina arvutab oma pensioni vastavalt Ukraina õigusaktidele ja lepingule. Näide käsitleb üksnes Eesti pensioniosa arvutamist ega tähenda, et kolmeaastane Ukraina periood annaks iseseisvalt õiguse Ukraina pensionile.

Näites kasutatud aastahindel põhinevat staažiosa arvutust ei saa muutmata kujul üle kanda pärast 1998. aastat omandatud pensioniõigustele. Nende puhul sõltub Eesti pensioni suurus ka isiku eest arvestatud või tasutud sotsiaalmaksust ning kindlustus- ja ühendosakutest.

Artikli 9 lõige 4 reguleerib olukorda, kus pensioniõigus tekib eriseaduse alusel või teatud erialal või tingimustes töötamise korral. Eesti puhul võivad sellised pensionid olla näiteks politseiteenistuse või kohtunikuna töötamisega seotud eripensionid ning soodustingimustel vanaduspensionide seaduse või väljateenitud aastate pensionide seaduse alusel makstavad pensionid.

Sellise pensioni määrab ja maksab ainult see lepingupool, kelle territooriumil on vastav õigus tekkinud, ning üksnes oma õigusaktide alusel. Teatud erialal või tingimustes töötamise perioode kahe riigi vahel ei liideta. Kui õigust eri- või sooduspensionile ei teki, võetakse need perioodid pensioni määramisel arvesse üldistel alustel. Seejuures tuleb eristada üldise pensionistaaži nõuet ja konkreetsel tööl nõutavat eri- või soodusstaaži.

Näiteks näeb soodustingimustel vanaduspensionide seadus ette, et isikul, kes on töötanud nimekirja nr 1 järgi tervist eriti kahjustavatel ja eriti raskete töötingimustega töödel ning kellel on vähemalt 20-aastane pensionistaaž, millest vähemalt kümme aastat on töötatud nendel töödel, on õigus pensionile kümme aastat enne üldisesse vanaduspensioniikka jõudmist.

Näide 1. Kui isik on töötanud sellisel kutsealal üheksa aastat Eestis ja kuus aastat Ukrainas, siis nende perioodide liitmisega õigust Eesti soodustingimustel vanaduspensionile ei teki: Eestis puudub nõutav kümneaastane soodusstaaž ning kokku puudub ka 20-aastane üldine pensionistaaž. Üldisesse vanaduspensioniikka jõudmisel on aga Eesti ja Ukraina perioodide liitmise tulemusena täidetud 15-aastase pensionistaaži nõue. Eesti maksab vanaduspensioni Eestis omandatud üheksa aasta eest.

Näide 2. Isik on omandanud Eestis kaks aastat üldist kindlustusperioodi ja töötanud Eestis kümme aastat tervist eriti kahjustavatel ja eriti raskete töötingimustega töödel. Kui tal on Ukrainas omandatud vähemalt kaheksa aastat kindlustusperioodi, on perioodide liitmise tulemusena täidetud 20-aastase üldise pensionistaaži nõue. Eestis nõutav kümneaastane soodusstaaž on samuti täidetud. Kui isik on lõpetanud soodustust andval tööl töötamise ja täidetud on muud seadusest tulenevad tingimused, tekib tal õigus Eesti soodustingimustel vanaduspensionile kümme aastat enne üldist vanaduspensioniiga, sõltumata sellest, kas ta elab Eestis või Ukrainas. Ukraina periood aitab täita üldise pensionistaaži nõuet, kuid ei asenda Eestis nõutavat soodusstaaži.

Vajaduse korral kolmandas riigis omandatud kindlustusperioodide arvestamist reguleerib lepingu artikkel 10.

Artikli 9 lõige 5 reguleerib lühikeste kindlustusperioodide arvessevõtmist. See on erisus üldpõhimõttest, mille kohaselt maksab kumbki lepingupool pensioni oma kindlustusperioodide eest.

Kui ühe lepingupoole õigusaktide alusel täitunud kindlustusperioodide kogupikkus ei ületa ühte aastat, võtab need perioodid pensioni määramisel ja väljamaksmisel arvesse teise lepingupoole pädev asutus. Nende perioodide eest saadud tulu või töötasu arvesse ei võeta. Eesmärk on vältida lühikese kindlustusperioodi kaotsiminekut pensioniõiguse ja pensioni suuruse arvestamisel. Erinevalt Kanada lepingu senisest selgitusest hõlmab Ukraina lepingu säte ka täpselt üheaastast perioodi.

Artikli 9 lõige 6 reguleerib pensioni maksmise jätkamist juhul, kui pensionisaaja asub ühe lepingupoole territooriumilt elama teise lepingupoole territooriumile. Pensioni maksmise eest jääb vastutama pensioni määranud riik: elukoha muutus ei vii juba määratud pensioni maksmise kohustust üle uuele elukohariigile. Näiteks jätkab Eesti määratud vanaduspensioni maksmist inimesele, kes asub elama Ukrainasse. Rahvapensioni puhul kehtib lõikes 7 sätestatud erisus.

Artikli 9 lõige 7 reguleerib Eesti rahvapensioni saamise õigust ja maksmist. RPKS § 22 lõike 1 punkti 1 kohaselt peab vanaduspensioniikka jõudnud isik, kellel puudub õigus vanaduspensionile, olema rahvapensioni saamiseks elanud Eestis vähemalt viis aastat vahetult enne pensioni taotlemist.

Kui nõutav elamisperiood ei ole üksnes Eestis elamisega täidetud, võimaldab leping võtta selle nõude täitmiseks arvesse Ukrainas elamise perioodid, tingimusel et isik on vahetult enne pensioni taotlemist elanud Eestis vähemalt ühe aasta. Seega muudab leping rahvapensioni saamise tingimused perioodide liitmise kaudu soodsamaks.

Rahvapension määratakse ja seda makstakse üksnes Eestis elavale isikule ning seda Ukrainasse ei ekspordita. Rahvapensioni ei määrata, kui Ukraina on isikule juba pensioni määranud. Rahvapensioni maksmine lõpetatakse, kui selle saaja asub elama Ukrainasse või kui Ukraina määrab talle pensioni. Sellest üldreeglist tuleb eristada artikli 22 lõikes 2 sätestatud omandatud õiguste kaitset: inimestel, kellele enne uue lepingu jõustumist kehtiva lepingu alusel rahvapensioni juba Ukrainasse makstakse, säilib õigus selle maksmise jätkamisele Ukrainas elades eeldusel, et inimene jätkuvalt täidab muid rahvapensioni saamise tingimusi.

Artikkel 10 reguleerib olukorda, kus isik on töötanud ka mõnes muus riigis lisaks Ukrainale ja Eestile ning Eesti ja Ukraina kindlustusperioodide liitmisest pensioniõiguse tekkimiseks ei piisa.

Säte võimaldab pensioniõiguse kindlaksmääramisel arvesse võtta ka kolmandas riigis omandatud kindlustusperioode tingimusel, et pensioni määramise eest vastutaval lepingupoolel on selle riigiga sõlmitud kindlustusperioodide liitmist võimaldav rahvusvaheline leping ning kolmanda riigi pädev asutus kinnitab need perioodid.

Seega piisab Eesti pensioni määramisel sellest, et vastav leping on Eestil; Ukrainal ei pea sama kolmanda riigiga lepingut olema. Ukraina pensioni määramisel lähtutakse omakorda Ukraina suhtes kehtivatest lepingutest. Selline lahendus avardab pensioniõiguse tekkimise võimalusi inimestel, kelle töötamine on jagunenud rohkem kui kahe riigi vahel.

Lisaks Ukrainale on Eesti sõlminud pensionikindlustust hõlmavad kahepoolsed lepingud Kanada, Moldova, Valgevene, Austraalia ja Venemaa Föderatsiooniga. Kolmanda riigi perioodide arvestamisel lähtutakse vastava lepingu kohaldamisalast ja tingimustest.

Lisaks kahepoolsetele lepingutele võimaldab kindlustusperioode liita Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta koos selle rakendusmäärusega (EÜ) nr 987/2009. Koordinatsioonireegleid kohaldatakse Euroopa Liidu liikmesriikides ning Norras, Islandil, Liechtensteinis ja Šveitsis. Seega saab pensioniõiguse kindlakstegemisel arvesse võtta ka nendes riikides täitunud kindlustusperioode, järgides kohaldatavate koordinatsioonimääruste ja lepingu tingimusi.

Näide. Isikul on Eestis kaheksa aastat ja Ukrainas neli aastat kindlustusperioodi. Nende liitmisel on kokku 12 aastat, millest Eesti vanaduspensioni saamiseks nõutava 15-aastase pensionistaaži täitmiseks ei piisa. Kui isikul on lisaks kolmandas riigis kolm aastat kindlustusperioodi, Eestil on selle riigiga perioodide liitmist võimaldav rahvusvaheline leping ja selle riigi pädev asutus kinnitab perioodid, saab Eesti ka need pensioniõiguse kindlakstegemisel arvesse võtta. Eeldusel, et perioodid ei kattu, on kokku täidetud 15-aastase pensionistaaži nõue. Pensioni saamiseks peavad olema täidetud ka pensioniea ja muud kohaldatavad tingimused.

Kolmanda riigi perioodide arvessevõtmine aitab täita pensioniõiguse tekkimiseks vajalikku perioodinõuet, kuid ei tähenda, et Eesti maksab pensioni Ukrainas või kolmandas riigis töötatud aastate eest. Näites arvutab ja maksab Eesti pensioni Eestis omandatud kaheksa-aastase perioodi põhjal. Samuti ei pane Eesti ja Ukraina vaheline leping kolmandale riigile pensioni maksmise kohustust: kolmanda riigi pensioniõigus määratakse kindlaks selle riigi õigusaktide ja kohaldatavate rahvusvaheliste lepingute alusel.

Artikkel 11 reguleerib kahju hüvitamist tööõnnetuse ja kutsehaiguse korral. Artikkel vastab kehtiva lepingu artikli 8 reguleerimisesemele. Selle eesmärk on määrata kindlaks kahju hüvitamisel kohaldatav õigus, vältida kutsehaiguse tuvastamise kohast tulenevaid takistusi ja jaotada vastutus juhul, kui kutsehaigus süveneb teises lepinguriigis töötamise tagajärjel. **Eesti puhul tuleb artiklit 11 kohaldada koos artiklis 2 sätestatud kohaldamisala piiranguga.** Eestis ei ole eraldi tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustuse skeemi ning leping hõlmab üksnes riiklikku kahjuhüvitist juhul, kui kahju hüvitama kohustatud tööandja on õigusjärglaseta likvideeritud. Seetõttu ei teki Eesti riigil hüvitise maksmise kohustust iga Eestis toimunud tööõnnetuse või siin tehtud tööst põhjustatud kutsehaiguse või selle süvenemise korral. Leping ei asenda tööandja kahju hüvitamise kohustust ega loo uut riiklikku kindlustusskeemi.

Artikli 11 lõike 1 kohaselt määratakse õigus kahju hüvitamisele lepingupoole nende õigusaktide alusel, mida kohaldati inimesele tööõnnetuse toimumise ajal või kutsehaiguse põhjustanud töö tegemise ajal. Näiteks lähtutakse Ukrainas toimunud tööõnnetuse korral Eesti õigusest, kui

töötaja oli Ukrainasse lähetatud ja talle kohaldati lepingu alusel jätkuvalt Eesti õigusakte. Hüvitise saamiseks peavad olema täidetud Eesti õigusaktides ja lepingu kohaldamisalas sätestatud tingimused.

Artikli 11 lõige 2 võimaldab arvestada kutsehaiguse esmakordset tuvastamist teises lepinguriigis. Kui hüvitise määramine sõltub riigi õigusaktide kohaselt sellest, et kutsehaigus oleks esmakordselt tuvastatud selle riigi territooriumil, loetakse tingimus täidetuks ka siis, kui haigus tuvastati esmakordselt teises lepinguriigis. Näiteks ei saa Ukrainas tuvastatud kutsehaiguse korral jätta hüvitist määramata üksnes põhjusel, et haigust ei tuvastatud esmakordselt Eestis. Säte kõrvaldab tuvastamiskoha tingimuse, kuid ei asenda muude hüvitise saamise tingimuste kontrollimist.

Artikli 11 lõige 3 reguleerib kutsehaiguse süvenemist teises lepinguriigis töötamise ajal. Punkti 1 kohaselt jätkab esimese riigi pädev asutus varem määratud hüvitise maksmist kutsehaiguse süvenemisele vaatamata. Punkti 2 kohaselt määrab teise riigi pädev asutus, kelle õigusakte kutsehaiguse süvenemise põhjustanud töö tegemise ajal kohaldati, haiguse süvenemisele vastava lisahüvitise. Selle suurus arvutatakse teise riigi kohaldatavate õigusaktide järgi süvenemisjärgse ja süvenemiseelse hüvitise vahena. Seega jääb varem tekkinud kahju hüvitamine esimese riigi vastutusele ning teise riigi vastutus piirdub seal kohaldatud õigusaktide alusel tehtud tööst põhjustatud haiguse süvenemisega. Tegemist ei ole kahe riigi tegelikult makstavate hüvitiste summade võrdlemisega.

Näide. Inimesele on Ukrainas määratud kutsehaigusega seotud hüvitis. Hiljem töötab ta Eestis, talle kohaldatakse Eesti õigusakte ja Eestis tehtud töö põhjustab sama kutsehaiguse süvenemise. Ukraina jätkab varem määratud hüvitise maksmist. Eesti pädev asutus hindab Eesti õiguse ja lepingu kohaldamisala alusel, kas inimesel tekib õigus kutsehaiguse süvenemisest tingitud lisahüvitisele. Eesti ei võta üle kogu varasema kutsehaiguskahju hüvitamist.

Artikkel 12 reguleerib töötuskindlustushüvitise saamiseks vajalike kindlustusperioodide liitmist, hüvitise määramisel kohaldatavat õigust ning hüvitise arvutamist ja maksmist. Eestis rakendab neid sätteid Eesti Töötukassa.

Artikli 12 lõige 1 sätestab kindlustusperioodide liitmise kohustuse töötuskindlustushüvitise saamise õiguse kindlakstegemisel. Kui inimesel ei ole ühes riigis kogunenud hüvitise saamiseks piisavalt kindlustusperioode, tuleb arvesse võtta ka teises lepinguriigis täitunud kindlustusperioodid. Sellega parandatakse piiriüleselt töötanud inimese võimalust saada hüvitist: õigus hüvitisele ei jää tekkimata üksnes seetõttu, et vajalik kindlustusperiood on kogunenud kahes riigis, mitte ühes.

Näide Eesti õiguse kohta. Eestis on sissetulekupõhise töötuskindlustushüvitise saamiseks vaja vähemalt 12 kuud töötuskindlustusstaaži töötuna arvelevõtmisele eelnenud 36 kuu jooksul ja baasmääras töötuskindlustushüvitise saamiseks vähemalt kaheksa kuud töötuskindlusstaaži töötuna arvelevõtmisele eelnenud 36 kuu jooksul. Eestis käsitatakse kindlustusperioodina lepingu artikli 12 tähenduses töötuskindlustuse seaduse alusel arvutatud töötuskindlustusstaaži. Kui inimesel on Eestis täitunud kuus kuud töötuskindlustusstaaži, ei piisa töötuskindlustushüvitise saamiseks üksnes Eesti perioodist. Kui inimesel on sellele eelnevalt täidetud Ukrainas vähemalt kuuekuuline kindlustusperiood, liidetakse see Eesti perioodile ja nõutav 12 kuud on täitunud.

Hüvitise saamiseks peavad olema täidetud ka muud Eesti õiguses sätestatud tingimused, sealhulgas töötuna arvelevõtmine, ja sissetulekupõhise töötuskindlustushüvitise puhul hüvitist võimaldav viimase töösuhte lõppemise alus.

Perioodide liitmise eritingimus on see, et hüvitise taotlemise ajal peab viimane kindlustusperiood olema täitunud selle riigi õigusaktide alusel, kus perioode liidetakse. Eesti puhul tähendab see, et lõike 1 alusel Ukraina perioodide arvestamiseks peab inimese viimane kindlustusperiood olema täitunud Eesti õigusaktide alusel. Eeltoodud näites on tingimus täidetud, sest inimene oli pärast Ukrainas töötamist kindlustatud Eestis. Lõige 1 ei kehtesta selle viimase perioodi minimaalset kestust. Samuti ei tohi liidetavad perioodid ajaliselt täielikult ega osaliselt kattuda: samal ajal erinevates riikides kogutud kindlustusperioode ei arvestata kahekordselt. Lõikes 2 sätestatut ehk elukohariiki puudutavat selgitatakse eraldi allpool.

Artikli 12 lõige 2 võimaldab inimesel, kes elab ühes lepinguriigis, kuid töötas viimati teises lepinguriigis, saada töötuskindlustushüvitist oma elukohariigi õigusaktide alusel. Säte puudutab olukorda, kus hüvitise saamiseks vajalik kindlustusperiood on elukohariigi õigusaktide kohaselt täidetud ilma teise riigi perioode liitmata. Seega ei pea inimene taotlema hüvitist tingimata viimase töötamise riigist, vaid võib saada seda elukohariigist, kui ta vastab seal hüvitise saamise tingimustele. Lõige 2 ei kõrvalda lõikes 1 sätestatud perioodide liitmise eritingimust: kui elukohariigis on hüvitise saamiseks vaja arvesse võtta ka teise riigi kindlustusperioode, peab viimane kindlustusperiood olema täitunud perioode liitva riigi õigusaktide alusel.

Näide. Eestis elav inimene on töötanud Eestis ja seejärel lühikest aega Ukrainas. Pärast Ukraina töösuhte lõppemist taotleb ta hüvitist Eestis. Kui tal on Eestis omandatud töötuskindlustusstaaži juba piisavalt ning täidetud on muud Eesti õiguses sätestatud hüvitise saamise tingimused, saab ta hüvitist Eestist, kuigi töötas viimati Ukrainas. Ukraina perioode ei ole sel juhul vaja liita ning lõikes 1 sätestatud viimase kindlustusperioodi nõue ei kohaldu.

Elukohariigist hüvitise saamise põhimõte sisaldub ka kehtivas lepingus ning seda uue lepinguga ei muudeta.

Artikli 12 lõike 3 kohaselt võtab hüvitist määrav pädev asutus juhul, kui hüvitise suurus arvutatakse varasema töötasu põhjal, arvesse üksnes töötasu, mida inimene sai töötamisel selle lepingupoole territooriumil. Seega tuleb eristada kindlustusperioodide arvestamist hüvitise saamise õiguse kindlakstegemisel ja töötasu arvestamist hüvitise suuruse arvutamisel: teise riigi kindlustusperioodi arvessevõtmine ei tähenda seal saadud töötasu ülekandmist hüvitise arvutusse. Hüvitise suurus ei või olla väiksem kui hüvitist määravas riigis kehtestatud minimaalne töötuskindlustushüvitise suurus.

Artikli 12 lõike 4 kohaselt makstakse töötuskindlustushüvitist üksnes selle lepingupoole territooriumil, kelle õigusaktide alusel see määrati. Erinevalt pensionidest ei näe leping ette töötuskindlustushüvitise maksmist teise lepingupoole territooriumil elavale inimesele.

Artikkel 13 reguleerib perehüvitiste määramist ja maksmist ning määrab kindlaks hüvitisi maksva riigi juhul, kui õigus perehüvitistele tekib mõlemas lepinguriigis. Lähtutakse perekonna ja lapse elukohast, mitte vanema töötamise riigist. Eestis rakendab neid sätteid Sotsiaalkindlustusamet.

Artikli 13 lõike 1 kohaselt määrab ja maksab perehüvitisi oma õigusaktide alusel see lepingupool, kelle territooriumil perekond elab. Seega määratakse Eestis elava perekonna õigus

perehüvitistele Eesti õigusaktide alusel ning Ukrainas elava perekonna õigus Ukraina õigusaktide alusel. Leping ei ühtlusta hüvitiste liike, suurusi ega muid saamise tingimusi. Samuti ei anna üksnes vanema töötamine Eestis lepingu alusel õigust Eesti perehüvitistele Ukrainas elava lapse eest.

Artikli 13 lõige 2 lahendab olukorra, kus õigus perehüvitistele tekib mõlema lepingupoole õigusaktide alusel. Sellisel juhul maksab perehüvitisi riik, kus laps elab. Sätte eesmärk on vältida samale lapsele perehüvitiste samaaegset maksmist mõlemast riigist. Leping ei näe ette, et teine riik maksaks oma suurema hüvitise ja lapse elukohariigi hüvitise vahe.

Artikkel 14 käsitleb Ukraina matusetoetust. Eestis ei ole enam riiklikku matusetoetust, mistõttu on see Eesti poolelt lepingu kohaldamisalast välja jäetud. Ukraina otsustas säilitada üksnes Ukraina matusetoetust käsitleva ühepoolse sätte. Säte viitab matusetoetuse määramisel ja maksmisel Ukraina õigusaktidele ega loo nende kõrval lisakohustusi. Eestile ei kaasne sellest matusetoetuse määramise ega maksmise kohustust.

Lepingu IV peatükk (artiklid 15–20) käsitleb lepingu rakendamist, asutuste koostööd, isikuandmete kaitset, taotluste esitamist, arstlikku läbivaatust, dokumentidega seotud tasude soodustusi ja hüvitiste maksmise korraldust.

Artikkel 15 reguleerib lepingu praktilist rakendamist ja lepingut rakendavate asutuste koostööd.

Artikli 15 lõike 1 kohaselt sõlmivad lepingupooled, pädevad võimuorganid ja pädevad asutused lepingu rakendamiseks kokkuleppeid. Nendes saab täpsustada näiteks asutustevahelise teabevahetuse ja taotluste menetlemise korraldust ning kasutatavaid vorme. Rakenduskokkulepetega korraldatakse lepingus sätestatud õiguste ja kohustuste täitmist, mitte ei muudeta lepinguga kehtestatud hüvitise saamise tingimusi.

Artikli 15 lõige 2 kohustab pädevaid asutusi üksteist abistama ja vahetama lepingu rakendamiseks vajalikku teavet. Näiteks küsib Sotsiaalkindlustusamet Eesti pensioniõiguse kindlakstegemiseks Ukraina pädevalt asutuselt kinnituse seal täitunud kindlustusperioodide kohta ning edastab Ukraina asutusele vajaduse korral Eesti perioodide andmed. Koostöö võimaldab asutustel kontrollida hüvitise saamise õigust ja arvutada selle suurust, vähendades inimese vajadust hankida ise teise riigi asutuselt tõendeid. Isikuandmete vahetamisel tuleb järgida artiklis 16 sätestatud nõudeid.

Artikkel 16 reguleerib lepingu rakendamisel vahetatavate isikuandmete kaitset. Pädevad asutused vajavad andmeid toetuste, pensionide ja hüvitiste saamise õiguse kindlakstegemiseks, nende määramiseks ja maksmiseks ning muude lepingust tulenevate ülesannete täitmiseks. Sõltuvalt menetlusest võivad vajalikud olla näiteks inimese nimi, isikukood, elukoht, kindlustusperioodid ja perekonna koosseis ning terviseseisundit puudutavad andmed. Kõiki neid andmeid ei vahetata iga menetluse puhul: edastada tohib üksnes konkreetse ülesande täitmiseks vajalikke andmeid.

Isikuandmete kaitse üldmääruse V peatükk reguleerib andmete edastamist kolmandatele riikidele. Artikli 44 kohaselt peab andmete edastamine vastama eelnimetatud määruse nõuetele. Euroopa Komisjon ei ole teinud Ukraina kohta artikli 45 kohast isikuandmete kaitse piisavuse otsust. Seetõttu lähtutakse lepingu alusel toimuva andmevahetuse kaitsemeetmete sätestamisel artiklist 46. Selle lõike 2 punkt a võimaldab näha asjakohased kaitsemeetmed ette avaliku sektori asutuste vahelise õiguslikult siduva ja täitmisele pööratava dokumendiga, tingimusel et tagatud

on andmesubjekti kohtulikult kaitstavad õigused ja tõhusad õiguskaitsevahendid. Lepingu artikkel 16 täpsustab selleks andmete kasutamise, kaitsmise ja säilitamise nõudeid ning inimese õigusi. Leping ei vabasta Eesti asutusi kohustusest järgida muid isikuandmete kaitse üldmääruses sätestatud nõudeid.

Võrreldes kehtiva lepinguga reguleeritakse andmekaitset põhjalikumalt. Kaitse ei piirdu andmete edastamise hetke ega konfidentsiaalsuse tagamisega, vaid hõlmab ka saadud andmete edasist kasutamist, parandamist, säilitamist ja kustutamist.

Artikli 16 lõige 1 lubab pädevatel asutustel vahetada isikuandmeid üksnes lepingu täitmiseks ja selle eesmärgiga proportsionaalses ulatuses. Näiteks võib pensioniõiguse kindlakstegemiseks küsida teiselt riigilt kinnitust seal täitunud kindlustusperioodide kohta, kuid ei või küsida muid inimese kohta olemasolevaid andmeid, mida selles menetluses vaja ei ole. Säte väljendab andmete eesmärgipärase töötlemise ja võimalikult väheste andmete kogumise põhimõtet.

Artikli 16 lõike 2 kohaselt määravad pädevad võimuorganid kindlaks lepingu alusel töödeldavate isikuandmete koosseisu ja ulatuse. See võimaldab rakenduskokkulepetes täpsustada, milliseid andmeid eri menetlustes vahetatakse. Andmete loetelu kokkuleppimine ei anna õigust küsida igal juhul kõiki loetelus olevaid andmeid: ka konkreetse taotluse menetlemisel tuleb järgida lõikes 1 sätestatud vajalikkuse ja proportsionaalsuse nõuet.

Artikli 16 lõige 3 eristab isikuandmeid edastava ja vastuvõtva asutuse kohustusi. Andmete edastamisel järgib asutus tema suhtes kohaldatavaid eraelu puutumatuse ja isikuandmete kaitse nõudeid. Vastuvõttev asutus töötleb, kaitseb ja säilitab saadud andmeid tema suhtes kohaldatava õiguse alusel. Eesti asutustele tähendab see muu hulgas isikuandmete kaitse üldmääruse järgimist nii Ukrainasse andmete edastamisel kui ka Ukrainast saadud andmete töötlemisel.

Artikli 16 lõige 4 piirab andmete saajate ringi. Lepingu alusel edastatakse andmeid teise lepingupoole pädevatele asutustele ja nende volitatud ametiisikutele. Kolmandatele isikutele võib neid edastada või muul viisil kättesaadavaks teha üksnes kohaldatava õigusega nõutud või lubatud juhtudel. Lisaks keelab säte teiselt lepingupoolelt saadud isikuandmete edastamise kolmandale riigile. Näiteks ei või Eesti saata Ukrainalt saadud kindlustusperioodide andmeid edasi mõne muu riigi pensioniasutusele. Keeld ei piirdu üksnes pensioniperioodide andmetega.

Artikli 16 lõige 5 kohustab tagama edastatavate andmete õigsuse, täielikkuse, ajakohasuse ja töötlemise eesmärgiga proportsionaalsuse. Kui pärast andmete edastamist ilmneb viga, puudus või andmete edastamine ülemäärases ulatuses, peab sellest teada saanud lepingupool viivitamata teist poolt teavitama. Vajaduse korral andmed parandatakse või neid täiendatakse, nende töötlemist piiratakse või need kustutatakse. Nii välditakse näiteks eksliku kindlustusperioodi kasutamist pensioni määramisel.

Artikli 16 lõige 6 sätestab andmete parandamise, täiendamise, töötlemise piiramise ja kustutamise alused. Asjakohaseid meetmeid tuleb rakendada, kui andmed on ebaõiged, puudulikud või ülemäärased, nende edastamine või edasine töötlemine ei vasta kohaldatavale õigusele, andmeid ei ole enam lepingu eesmärkide saavutamiseks vaja või nende töötlemise tähtaeg on möödunud. Rakendatav meede sõltub puuduse laadist ja kohaldatavast õigusest; iga puudus ei tähenda kogu menetlustoimiku kustutamist.

Artikli 16 lõige 7 kohustab tagama andmete turvalisuse asjakohaste tehniliste ja korralduslike meetmetega. Muu hulgas tuleb rangelt piirata juurdepääsu isikuandmetele ja kehtestada nende

säilitamise kord. Praktikas tähendab see seda, et andmetele pääsevad ligi üksnes isikud, kellel on see õigus tööülesannete täitmiseks, ning andmeid tuleb kaitsta loata kasutamise, avaldamise, muutmise ja kaotsimineku eest.

Artikli 16 lõige 8 piirab andmete säilitamise aega. Inimese tuvastamist võimaldaval kujul ei tohi andmeid säilitada kauem, kui on vaja lepingu alusel töötlemise eesmärkide saavutamiseks, välja arvatud juhul, kui kohaldatav õigus nõuab pikemat säilitamist. Seega tuleb arvestada nii menetluse ja hüvitise maksmise vajadustega kui ka õigusaktidest tulenevate säilitamiskohustustega.

Artikli 16 lõige 9 kohustab pidama arvestust isikuandmete edastamise, vastuvõtmise ja hävitamise üle. See võimaldab kontrollida andmete liikumist ja töötlemist ning vajaduse korral selgitada välja, millal ja millisele asutusele andmed edastati.

Artikli 16 lõige 10 sätestab andmeid vastu võtva pädeva asutuse teavitamiskohustuse. Asutus peab vastavalt asjaoludele ja kohaldatavale õigusele andma inimesele teavet oma kontaktandmete, andmete töötlemise eesmärkide ja õigusliku aluse, säilitamistähtaja, inimese õiguste ning nende kaitsmiseks kasutatavate halduslike ja kohtulike õiguskaitsevahendite kohta. Eesmärk on, et inimene saaks aru, kes ja milleks tema andmeid kasutab ning kelle poole ta saab oma õiguste kaitseks pöörduda.

Artikli 16 lõige 11 täpsustab inimese õigusi. Punkt 1 tagab inimesele õiguse küsida teavet oma andmete ja nende töötlemise eesmärkide kohta ning oma andmetega tutvuda, arvestades lepingupoole õiguses lubatud piiranguid. Kui taotluse rahuldamine võib kahjustada teise lepingupoole huve, konsulteerivad lepingupooled viivitamata teineteisega. Lõpliku otsuse teeb siiski asjaomane pädev asutus oma õigusaktide alusel; inimese õiguse kasutamine ei sõltu teise riigi eelnevast nõusolekust. Punkt 2 annab õiguse nõuda ebaõigete andmete parandamist ja puudulike andmete täiendamist, arvestades kohaldatavas õiguses ette nähtud erandeid. Punkt 3 võimaldab taotleda inimese sekkumist, kui otsus põhineb üksnes automatiseeritud töötlemisel ning sellel on inimese suhtes õiguslikud tagajärjed või muu märkimisväärne mõju. Säte ei anna iseseisvat alust automatiseeritud otsuste tegemiseks ega piira muid kohaldatavast õigusest tulenevaid andmesubjekti õigusi.

Artikkel 17 reguleerib taotluste esitamist, teises lepinguriigis esitatud taotluste ja kaebuste arvestamist ning ametlike dokumentide legaliseerimisest vabastamist. Eesmärk on lihtsustada inimese suhtlemist teise riigi pädeva asutusega ning vältida õiguste kaotamist üksnes seetõttu, et taotlus või kaebus esitati elukohariigi asutusele.

Artikli 17 lõige 1 annab ühes lepinguriigis elavale inimesele võimaluse pöörduda teise riigi pädeva asutuse poole kas vahetult või oma elukohariigi pädeva asutuse kaudu. Näiteks võib Eestis elav inimene esitada Ukraina pensioni taotluse Sotsiaalkindlustusameti kaudu, kes edastab selle Ukraina pädevale asutusele. Samuti võib inimene pöörduda otse Ukraina pädeva asutuse poole. Elukohariigi asutuse kaudu pöördumine ei vii hüvitise määramise pädevust üle sellele asutusele: Ukraina pensioni määrab Ukraina pädev asutus ja Eesti pensioni Sotsiaalkindlustusamet.

Artikli 17 lõike 2 kohaselt loetakse ühe lepingupoole õigusaktide alusel esitatud toetuse, pensioni või hüvitise taotlus esitatuks ka teise lepingupoole õigusaktide kohaselt. Sätte eesmärk on võimaldada mõlemas riigis hüvitise saamise õiguse väljaselgitamist ühe taotluse alusel, ilma et inimene peaks esitama kummaski riigis eraldi taotluse. Näiteks kui inimene on omandanud

pensioniõigusi nii Eestis kui ka Ukrainas, loetakse ühes riigis esitatud pensionitaotlus esitatuks ka teises riigis. See ei tähenda pensioni automaatset määramist mõlemast riigist: kumbki pädev asutus hindab pensioniõigust oma riigi õigusaktide ja lepingu alusel. Sättel on praktiline tähtsus eelkõige pensionide ja riikliku kahjuhüvitise puhul.

Artikli 17 lõige 3 tagab, et ühe lepingupoole pädevale asutusele tähtaegselt esitatud avaldus või kaebus loetakse tähtaegselt esitatuks ka teise lepingupoole pädevale asutusele. Kui inimene esitab avalduse või kaebuse ettenähtud tähtaja jooksul elukohariigi pädevale asutusele, peab teine riik sellest lähtuma ka siis, kui dokument jõuab tema asutuseni pärast tähtaja möödumist.

Artikli 17 lõike 4 kohaselt ei vaja lepingupoolte pädevate asutuste kaudu esitatud ametlikud dokumendid legaliseerimist. Seega ei pea inimene sellisel viisil esitatud dokumendi autentsust eraldi diplomaatilise või konsulaarasutuse kaudu kinnitama.

Artikkel 18 käsitleb arstlikku läbivaatust. Tegemist on üldise sättega, mis sisaldub samal kujul ka kehtivas lepingus. Arstliku läbivaatuse korraldamine ei tähenda eraldi paralleelse süsteemi loomist, vaid toimub riigis kehtivate reeglite ja olemasolevate süsteemide kaudu.

Artikli 18 lõike 1 kohaselt korraldab inimese elukohariigi pädev asutus teise lepingupoole pädeva asutuse taotlusel hüvitise taotlemiseks vajaliku arstliku läbivaatuse ettenähtud tähtajal. Eestis pöördub inimene arsti poole, kes dokumenteerib tema terviseseisundi ja sisestab andmed tervise infosüsteemi. Neid andmeid saavad kehtiva korra kohaselt kasutada inimese töövõimet ja tekkinud kahju hindavad arstid. Eesti poolel on sättel tähendus eelkõige riikliku kahjuhüvitise menetlemisel.

Artikli 18 lõige 2 võimaldab arstlikku läbivaatust taotleval pädeval asutusel keelduda toetuse, pensioni või hüvitise määramisest ja peatada või lõpetada pensioni või hüvitise maksmise, kui inimene ei ole kolme kuu jooksul läbinud arstlikku läbivaatust või esitanud nõutud andmeid. Säte võimaldab jätta hüvitise määramata või selle maksmise jätkamata, kui õiguse kontrollimiseks vajalikud asjaolud jäävad tuvastamata; tegemist ei ole automaatse tagajärjega.

Artikkel 19 laiendab ühe lepingupoole õigusaktides ette nähtud tõendite ja dokumentide väljaandmisega seotud maksudest, riigilõivudest, konsulaar- ja haldustasudest vabastamist või nende vähendamist ka dokumentidele, mis on vajalikud teise lepingupoole õigusaktide kohaldamiseks. Seega kohaldatakse riigis ette nähtud soodustust ka siis, kui dokument väljastatakse teise riigi hüvitise taotlemiseks.

Artikli 20 lõike 1 kohaselt teevad lepingupooled toetuste, pensionide ja hüvitiste ülekandeid eurodes. Säte reguleerib pädevate asutuste tehtavate ülekannete tegemise vääringut, samas kui hüvitise saajale toetuse, pensioni või hüvitise maksmise rahaühik määratakse lõike 2 järgi.

Artikli 20 lõike 2 kohaselt makstakse toetust, pensioni või hüvitist saaja alalise elukohariigi rahaühikus. Seega saab Eestis alaliselt elav inimene väljamakse eurodes ja Ukrainas alaliselt elav inimene Ukraina rahaühikus ehk grivnades.

Artikli 20 lõike 3 kohaselt katab raha ülekandmisega seotud pangakulud väljamakse tegeva lepingupoole pädev asutus, mitte hüvitise saaja.

Lepingu V peatükk (artiklid 21–25) sisaldab lõppsätteid.

Artikkel 21 näeb ette, et lepingu tõlgendamisel või kohaldamisel tekkivad erimeelsused lahendatakse lepingupoolte läbirääkimiste teel.

Artikkel 22 sätestab, et uus leping asendab jõustumisel varasema lepingu. Varasema lepingu alusel omandatud õigused toetustele, pensionidele ja hüvitistele säilivad ning uue lepinguga ei vähendata määratud hüvitiste üldist suurust. Enne uue lepingu jõustumist määratud pensioni võib inimese taotlusel vastava lepingupoole õigusaktide kohaselt üks kord ümber arvutada.

Artikkel 23 reguleerib lepingu muutmist ja täiendamist lepingupoolte vastastikusel kokkuleppel. Muudatused vormistatakse protokollidena, mis on lepingu lahutamatu osa, ja jõustuvad artiklis 25 sätestatud korras.

Artikkel 24 reguleerib lepingu peatamist ja lõpetamist. Lepingu või selle osa kehtivuse peatamisest teatatakse teisele lepingupoolele diplomaatiliste kanalite kaudu kirjalikult vähemalt kuus kuud ette, kui pooled ei ole kokku leppinud teisiti. Lepingu lõpetamisest tuleb samal viisil teatada vähemalt kuus kuud ette. Peatamine ei puuduta määratud toetuste, pensionide ega hüvitiste maksmist ning lepingu lõpetamisel säilivad kõik selle alusel omandatud õigused.

Artikkel 25 reguleerib lepingu jõustumist. Lepingupooled teavitavad teineteist diplomaatiliste kanalite kaudu kirjalikult lepingu jõustumiseks vajalike riigisiseste menetluste lõppemisest. Eesti puhul on eelduseks lepingu ratifitseerimine Riigikogus. Leping jõustub teise kuu esimesel päeval pärast viimase teate kättesaamist.

Leping on koostatud eesti, ukraina ja inglise keeles; erimeelsuste korral lähtutakse ingliskeelsest tekstist, kuna läbirääkimised toimusid ingliskeelse teksti põhjal.

4. Korralduse eelnõu ja lepingu eelnõu terminoloogia

Korralduse eelnõus ei kasutata uusi termineid.

Lepingus kasutatavad mõisted on määratletud artikli 1 lõikes 1. Võrreldes kehtiva lepinguga on lisatud mõisted *sotsiaalkindlustusmaksed*, *isikuandmed* ja *isikuandmete töötlemine*. Artikli 1 lõike 2 kohaselt kasutatakse muid mõisteid õigusaktides määratletud tähenduses.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Korralduse eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

Lepingu eelnõu on Sotsiaalministeeriumi hinnangul kooskõlas Euroopa Liidu õigusega. Eelnõu koostamisel on arvestatud järgmiste ELi õigusaktidega:
1) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta;
2) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 987/2009, milles sätestatakse määruse (EÜ) nr 883/2004 rakendamise kord;
3) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1231/2010, millega laiendatakse määrust (EÜ) nr 883/2004 ja määrust (EÜ) nr 987/2009 kolmandate riikide kodanikele, keda nimetatud määrused veel ei hõlma üksnes nende kodakondsuse tõttu;
4) Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus).

Tulenevalt Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 4 lõike 2 punktist b on Euroopa Liidul liikmesriikidega jagatud pädevus sotsiaalpoliitika valdkonnas ning tulenevalt Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklist 48 on Euroopa Liidul õigus reguleerida liikmesriikide sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimist liidu territooriumil. Sellele tuginedes on Euroopa Parlament ja nõukogu vastu võtnud sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise määruse nr 883/2004 ja selle rakendusmääruse nr 987/2009.

Määrustega kehtestatakse sotsiaalkindlustuse valdkonnas ühised eeskirjad ja põhimõtted, mida peavad riigisiseste seaduste rakendamisel järgima kõik riigi ametiasutused, sotsiaalkindlustusasutused ja kohtud. Määrused ei asenda riigisiseseid sotsiaalkindlustussüsteeme ühe ühtse Euroopa süsteemiga. Koordinatsioonimääruste eesmärk on tagada isikute vaba liikumine Euroopa Liidu territooriumil.

Määrused sisaldavad nelja olulist põhimõtet. Esiteks on inimene üldreeglina kaitstud korraga vaid ühe riigi sotsiaalkindlustusalaste õigusaktidega. Teine oluline sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise põhimõte on isikute võrdne kohtlemine hüvitiste maksmisel. Kolmas põhimõte on kindlustusperioodide liitmine. Neljandaks tagavad koordinatsioonimäärused hüvitiste eksportimise määruste kehtivusalas olevate riikide territooriumil.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1231/2010, millega laiendatakse määrust (EÜ) nr 883/2004 ja määrust (EÜ) nr 987/2009 kolmandate riikide kodanikele, keda nimetatud määrused veel ei hõlma üksnes nende kodakondsuse tõttu, laiendab koordinatsioonimääruste kohaldamist kolmandate riikide kodanikele, kes elavad seaduslikult liikmesriigi territooriumil ja kelle olukord ei piirdu igas aspektis ühe liikmesriigiga. See ei laienda määruste kohaldamist Ukraina territooriumile ega asenda Eesti ja Ukraina vahelist sotsiaalkindlustuslepingut.

Liikmesriigid võivad oma pädevuse piires sõlmida kolmandate riikidega kahepoolseid sotsiaalkindlustuslepinguid, järgides ELi õigusest tulenevaid kohustusi, sealhulgas võrdse kohtlemise põhimõtet. Lepingu artikkel 3 ei piira kohaldamisala Eesti ja Ukraina kodanikega, vaid hõlmab inimesi, kelle suhtes kehtivad või on kehtinud lepingus nimetatud õigusaktid. Lepingu rakendamine ei piira ELi koordinatsioonimäärustest tulenevaid õigusi.

Isikuandmete kaitse üldmääruse V peatükk reguleerib isikuandmete edastamist kolmandatele riikidele. Lepingu artiklis 16 sätestatakse asjakohased kaitsemeetmed isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 46 lõike 2 punkti a tähenduses, mille kohaselt võib need ette näha avaliku sektori asutuste vahelise õiguslikult siduva ja täitmisele pööratava dokumendiga. Seejuures peavad olema tagatud andmesubjekti kohtulikult kaitstavad õigused ja tõhusad õiguskaitsevahendid. Kaitsemeetmete sisu on selgitatud artikli 16 juures.

6. Eelnõu mõju

Leping ajakohastab Eesti ja Ukraina sotsiaalkindlustuse koordineerimise reegleid, arvestades Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi muudatusi. Mõju hüvitisesaajatele tuleneb eelkõige uute töövõimetuspensionide määramise lõpetamisest ning töötuskindlustuse kindlustusperioodide liitmise tingimuste muutmisest. Lisaks piirab leping rahvapensionide maksmist Ukrainas elavatele inimestele ning täpsustab teise lepinguriiki lähetatud töötajatele kohaldatava õiguse tingimusi. Samal ajal säilib Eestis rahvapensioni taotlemisel võimalus arvestada Ukrainas elatud perioode ning lihtsustuvad kolmandas riigis omandatud kindlustusperioodide arvestamise

tingimused pensioniõiguse tekkimisel. Varasema lepingu alusel omandatud õigused säilivad ning määratud toetuste, pensionide ja hüvitiste üldist suurust uue lepinguga ei vähendata.

Mõju on peamiselt sotsiaalne ning vähesel määral seotud riigiasutuste töökorralduse ja välissuhetega; mõju elu- ja looduskeskkonnale, regionaalarengule ega riigi julgeolekule ei avaldu.

2026. aasta II kvartalis maksis Sotsiaalkindlustusamet Ukrainas elavatele pensionisaajatele vanaduspensioni 1635 inimesele kokku 1 331 119 eurot, töövõimetuspensioni 65 inimesele kokku 30 875 eurot, rahvapensioni ühele inimesele kokku 1242 eurot ja toitjakaotuspensioni 32 inimesele kokku 15 450 eurot. Ukraina maksis 2026. aasta II kvartalis pensioni 543 Eestis elavale inimesele kokku 138 326 eurot (tabel 1).

Tabel 1. Ukraina pensionisaajad ja pensionimaksed, 2026. aasta II kvartal

	Isikute arv	Väljamakstud summa kokku II kvartalis	sh uued: isikute arv	sh uued: väljamakstud summa kokku II kvartalis
Eestist Ukrainas elavatele pensionisaajatele makstud pensionid				
Toitjakaotuspension	32	15 450 €		
Töövõimetuspension	65	30 875 €		
Rahvapension	1	1 242 €		
Vanaduspension	1 635	1 331 119 €	4	3 618 €
Kokku	**1 733**	**1 378 686 €**	**4**	**3 618 €**
Ukrainast Eestisse makstud pensionid (välislepingute alusel)	**543**	**138 326 €**		

Allikas: Sotsiaalkindlustusamet

2026. aasta II kvartalis Ukrainasse makstava riikliku kahjuhüvitise saajaid on kaks ja väljamakstud summa on 7995 eurot[2].

Eesti Töötukassa määras 2026. aasta I poolaastal Ukraina kindlustusperioodide alusel esmakordselt baasmääras töötuskindlustushüvitise 11 juhul, kui viimane töötamine oli Eestis, ja 68 juhul, kui viimane töötamine oli Ukrainas. Sissetulekupõhise töötuskindlustushüvitise esmaseid määramisi oli vastavalt 13 ja 4. Hüvitisi makstakse üksnes Eestis elavatele inimestele.

Kuna edaspidi hakatakse liitma Ukraina kindlustusperioode juhul, kui Eesti töötamine oli viimane, väheneks 2026. aasta I poolaasta andmetest lähtudes baasmääras töötuskindlustushüvitise esmakordse määramise juhtumeid 86% võrra ja sissetulekupõhise töötuskindlustushüvitise esmakordse määramise juhtumeid 23,5% võrra.

Töövõimetuspensionide määramise ja maksmise jätkamine Ukrainas elavatele inimestele põhineb RPKS § 61[9] riigisisesel üleminekusättel. Selle seost lepingu koordineerimisreeglitega on selgitatud artikli 2 lõike 1 punkti 1 alapunkti i juures. Uue lepingu jõustumisel seda sätet uute töövõimetuspensionide määramiseks Ukraina lepingu alusel enam ei rakendata. Muudatuse praktiline mõju on siiski vähene: 2026. aastal ei ole seletuskirja koostamise seisuga olnud ühtegi

[2] 2025. aastal oli Ukrainasse makstava riikliku kahjuhüvitise saajaid kaks ja väljamakstud summa kokku 19 052 eurot.

uut määramist, sellele eelnenud aastatel 2023–2025 oli neli-viis uut määramist, mille aastane kulu oli *ca* 4000 eurot.

Kehtiva lepingu alusel makstakse töötuskindlustushüvitist ka Ukrainast saabunud inimestele, kes ei ole Eestis päevagi töötanud ja kellel on üksnes Ukrainas omandatud kindlustusperioodid. Uue lepingu kohaselt saab Ukraina kindlustusperioode hüvitise saamise õiguse kindlakstegemiseks liita üksnes siis, kui inimese viimane kindlustusperiood täitus Eesti õigusaktide alusel. Seega ei ole edaspidi võimalik saada Eesti töötuskindlustushüvitist üksnes Ukraina kindlustusperioodide põhjal, ilma et inimene oleks olnud kindlustatud Eestis.

Muudatuse tõttu võib õigus hüvitisele jääda tekkimata inimestel, kelle viimane kindlustusperiood täitus Ukrainas ja kellel Eestis omandatud töötuskindlustusstaažist üksi ei piisa. See võib vähendada hüvitisesaajate arvu ja hüvitiste maksmise kulu. Kui Eesti staažist piisab ja muud tingimused on täidetud, säilib võimalus saada hüvitist ka viimase töötamise korral Ukrainas. Esitatud määramiste arvud kirjeldavad senist praktikat ega näita iseenesest, kui paljusid inimesi muudatus tulevikus mõjutab.

Töötuskindlustushüvitise õiguse kitsenemise ebasoovitava mõju risk on keskmine, sest osa üksnes Ukraina kindlustusperioodidega inimestest võib jääda Eesti hüvitiseta; sihtrühm on senise praktika põhjal väike, mistõttu on mõju kokkuvõttes väheoluline.

Toitjakaotuspensionide määramise lõpetamine tuleneb 1. oktoobril 2026 jõustunud riigisisesest reformist, millega mindi laste ja noorte toetamisel üle perehüvitiste seaduse alusel makstavale toitjakaotustoetusele. Riikliku matusetoetuse ja töötutoetuse väljajätmine kajastab samuti juba tehtud riigisiseseid muudatusi. Perehüvitiste ja riikliku kahjuhüvitise määramise ja maksmise senised põhimõtted säilivad, mistõttu nendes valdkondades täiendavat mõju hüvitisesaajatele ei kaasne. Perehüvitisi määrab ja maksab lepingus kindlaks määratud riik oma õigusaktide alusel ning neid teise lepinguriiki ei maksta. Riikliku kahjuhüvitise maksmine teises lepinguriigis elavatele inimestele jätkub.

Vanaduspensionide määramise, arvutamise ja teise lepinguriiki maksmise senised põhimõtted säilivad. Rahvapensioni makstakse praegu ka Ukrainas elavatele inimestele ning varasema lepingu alusel omandatud õiguste kaitseks jätkatakse nende maksete tegemist. Uue lepingu alusel Ukrainas elavatele inimestele uusi Eesti rahvapensione ei määrata ning pärast uue lepingu jõustumist Ukrainasse elama asuvatele inimestele rahvapensioni sinna ei maksta. Kuna senised väljamaksed jätkuvad, ei too muudatus kaasa kohest kokkuhoidu. Eestis rahvapensioni taotlevate inimeste puhul säilib võimalus võtta elamisperioodi nõude täitmisel arvesse Ukrainas elatud perioode lepingus sätestatud tingimustel.

Kolmandas riigis omandatud kindlustusperioodide arvestamise tingimuste lihtsustamine võib parandada pensioni saamise võimalusi inimestel, kelle kindlustusperioodid on täitunud Eestis, Ukrainas ja kolmandas riigis. Mõju on positiivne, kuid eeldatavalt väike, kuna see puudutab üksnes juhtumeid, kus Eesti ja Ukraina kindlustusperioodidest pensioniõiguse tekkimiseks ei piisa ning vajalikud tingimused kolmanda riigi perioodide arvestamiseks on täidetud.

Lähetamise tingimuste täpsustamine puudutab teise lepinguriiki töötajaid lähetavaid tööandjaid ja lähetatud töötajaid. Täpsustused seovad lähetava riigi õiguse kohaldamise töötaja ja tööandja tegeliku seosega selle riigiga ning aitavad vältida fiktiivseid lähetusi. Üldpõhimõte, et sotsiaalkindlustusmakseid tasutakse korraga ainult ühte riiki, ei muutu. Lepingu rakendamisel

kasutatakse Sotsiaalkindlustusameti ja Eesti Töötukassa olemasolevaid menetlusi ning infosüsteeme. Rakendamise kulusid ja tulusid käsitletakse seletuskirja 7. punktis.

Lähetamise tingimuste täpsustamise mõju ettevõtjate ja töötajate halduskoormusele on väike, sest uusi regulaarseid teabe esitamise kohustusi ei lisandu.

Lepingu ajakohastamine ja sätete täpsustamine toetab Eesti ja Ukraina ametiasutuste koostööd, mistõttu on mõju välissuhetele väike ja positiivne.

Andmekaitsealane hinnang

Andmekaitsealast mõju võib hinnata väheseks, kuna andmete töötlemise eesmärgid ja senine menetluskorraldus ei muutu. Lepinguga täpsustatakse andmekaitsenõudeid ning arvestatakse Eesti pensioni- ja toetussüsteemis toimunud muudatustega.

Kehtiva lepingu alusel vahetatakse andmeid valdavalt paberil vastavalt rakenduskokkuleppes nimetatud andmekoosseisudele. Uues lepingus tehtavate muudatuste tulemusena sõlmitakse uus rakenduskokkulepe, täpsustatakse andmekoosseise ja kaalutake ka elektroonilise andmevahetuse võimalust. Andmete vahetamise formaadis võivad pädevad asutused omavahel eraldi kokku leppida. Andmeid töötlevad oma pädevuse piires Sotsiaalkindlustusamet ja Eesti Töötukassa. Sotsiaalkindlustusamet tuvastab õiguse pensionidele, perehüvitistele ja riiklikule kahjuhüvitisele ning määrab ja maksab neid; Eesti Töötukassa tuvastab õiguse töötuskindlustushüvitisele ning määrab ja maksab seda. Mõlema asutuse jaoks on tegemist igapäevatööga, mille käigus järgitakse kehtestatud andmekaitsenõudeid. Sotsiaalkindlustusamet töötleb andmeid sotsiaalkaitse infosüsteemis SKAIS, mille põhimäärus sätestab andmekoosseisud; Eesti Töötukassa kasutab oma olemasolevaid infosüsteeme. Andmetöötlusele rakenduvad kõik senised tingimused (juurdepääsude haldus, andmekogu auditeerimine vastavalt turvaklassile jne), mistõttu on tagatud nii organisatoorsed kui ka tehnilised meetmed. Mõlemad asutused järgivad ka isikuandmete kaitse üldmääruse artiklis 25 sätestatud lõimitud ja vaikimisi andmekaitse põhimõtteid.

Uue lepingu jõustumisel lõpetatakse andmete vahetamine Eesti töövõimetuspensionide määramiseks Ukrainas elavatele inimestele. Varasema lepingu alusel omandatud õiguste tagamiseks vajalik andmevahetus jätkub. Seetõttu ei tähenda uute hüvitiste määramise lõpetamine nendega seotud andmetöötluse kohest lõppemist, kuid pikemas vaates väheneb andmete vahetamise ulatus ja hulk.

Kokkuvõttes jääb ettevõtjate ja inimeste halduskoormus ning avaliku sektori töökoormus üldjoontes samaks. Lepingu jõustumisega ei kaasne uusi isikuandmete töötlemise eesmärke, mistõttu ei ole lepingu tõttu vaja eraldi andmekaitsealast mõjuhinnangut. Lepingu mõjude eraldi järelhindamist ei kavandata, kuna selle rakendamist ja mõju saab jälgida tavapärase rakendusstatistika kaudu. Kui uue rakenduskokkuleppe ettevalmistamisel otsustatakse kasutusele võtta elektrooniline andmevahetus, hindavad pädevad asutused selle kavandamisel eraldi isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 35 kohase mõjuhinnangu vajadust.

7. Lepingu rakendamisega seotud tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Lepingu rakendamisega ei kaasne võrreldes kehtiva lepinguga täiendavaid rahalisi kohustusi ega kulusid. Sotsiaalkindlustusamet ja Eesti Töötukassa rakendavad lepingut olemasolevate menetluste ja infosüsteemide kaudu ning täiendavat IT-arenduskulu ei teki.

Lisatulusid lepingu rakendamisest ei prognoosita. Töötuskindlustushüvitise saamiseks vajalike kindlustusperioodide liitmise tingimuste täpsustamine võib vähendada hüvitisesaajate arvu ja hüvitiste maksmise kulu. Võimalik kokkuhoid tuleb ka sellest, et uusi töövõimetuspensione ja rahvapensione enam ei määrata Ukrainas elavatele inimestele, ära jääb ka töövõimetuse ulatuse hindamine. Nimetatud juhtude mõju ulatus on väike.

8. Rakendusaktid

Korralduse rakendamiseks ei ole vaja riigisiseseid rakendusakte välja töötada.

Lepingu rakendamiseks ei ole vaja riigisiseseid rakendusakte kehtestada. Vastavalt lepingu artikli 15 lõikele 1 sõlmitakse lepingu rakendamiseks rakenduskokkuleppeid. Rakenduskokkulepe on ametkondlik välisleping välissuhtlemisseaduse § 3 punkti 3 tähenduses, mistõttu ei kuulu see Riigikogus ratifitseerimisele.

Lepingupoolte pädevad võimuorganid ja pädevad asutused võivad lepingu rakendamiseks sõlmida ka muid vajalikke kokkuleppeid. Kokkulepete eesmärk on lihtsustada lepingupoolte pädevate asutuste tööd, tagada lepingu ühtne rakendamine ja vältida vaidluste tekkimist.

9. Korralduse ja lepingu jõustumine

Korraldus jõustub allakirjutamisega vastavalt Vabariigi Valitsuse seaduse § 30 lõikele 5.

Lepingu ratifitseerimise seadus jõustub üldises korras.

Artikli 25 kohaselt jõustub leping teise kuu esimesel päeval pärast seda, kui lepingupooled on diplomaatiliste kanalite kaudu kätte saanud viimase kirjaliku teate lepingu jõustumiseks vajalike riigisiseste menetluste lõppemise kohta. Ooteaeg enne lepingu jõustumist on vajalik, et lepingu rakendamine ette valmistada.

Leping on tähtajatu.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Vabariigi Valitsuse korralduse „Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustuslepingu eelnõu heakskiitmine“ eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks Välisministeeriumile, Justiits- ja Digiministeeriumile, Rahandusministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Sotsiaalkindlustusametile ja Eesti Töötukassale.